

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Серія: «БІБЛІОТЕКА ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ»

**ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ
ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ
З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ
(ст. 272 КК України)**

Методичні рекомендації

Колектив авторів

Дніпро
2017

УДК 343.34
П 59

*Рекомендовано Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 5 від 19.01.2017)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Курачченко М.В. – заступник начальника начальника слідчого управління ГУНП у Дніпропетровській області, полковник поліції.

Пиріг І.В. – завідувач кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент, полковник поліції.

П 59 Порядок та особливості досудового розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК України): метод. рекомендації / Кол. авт. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ, 2017. – 72 с.

Методичні рекомендації містять кримінально-правову та криміналістичну характеристику порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою та визначають типовий порядок дій щодо розслідування злочинів даної категорії.

Призначено для слідчих та працівників інших органів та підрозділів МВС України, які розслідують злочини, відповідальність за які передбачено статтею 272 КК України, або можуть залучатися у разі потреби до огляду місця події та інших слідчих дій.

УДК 343.34

© Автори, 2017
© ДДУВС, 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ	
1.1. Кримінально-правова характеристика порушення правил безпечної роботи під час виконання робіт з підвищеною небезпечністю, особливості кримінально-правової кваліфікації	6
1.1.1 Об'єкт порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечністю	6
1.1.2. Об'єктивна сторона порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечністю	7
1.1.3. Суб'єкт порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечністю	14
1.1.4. Суб'єктивна сторона порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечністю	15
1.2. Деякі елементи криміналістичної характеристики порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечністю	17
1.2.1. Типові способи вчинення та приховування	17
1.2.2. Обстановка (час, місце, умови)	19
1.2.3. Слідова картина	21
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ	
2.1. Особливості початку кримінального провадження щодо порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечністю	25
2.1.1. Типові слідчі ситуації і програми дій слідчого щодо їх вирішення	26
2.1.2. Обставини, що підлягають встановленню	32
2.2. Організація взаємодії органів досудового розслідування з органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову, експертну діяльність, а також у межах компетенції з іншими правоохоронними органами, центральними органами виконавчої влади ...	36
2.2.1. Нормативно-правові акти, що регламентують взаємодію	36
2.2.2. Форми взаємодії	39

2.3. Тактичні та процесуальні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою	44
2.3.1. Огляд місця події	44
2.3.2. Огляд документів	51
2.3.3. Особливості проведення допитів.....	54
2.3.4. Призначення судових експертиз	60
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....	67

ВСТУП

У сучасних умовах державно-правового розвитку України пріоритетним напрямком є забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Кожен має право на належні й безпечні умови праці, що є особливо важливим при виконанні робіт з підвищеною небезпекою, до яких належать гірничі, будівельні та інші роботи. Реалізація зазначеного права нерідко супроводжується порушенням правил охорони праці й безпеки виробництва, адже такі роботи здійснюються у складних умовах і, як правило, пов'язані із застосуванням спеціальної техніки, що створює небезпеку для життя і здоров'я людей.

Аналіз ситуації, що склалася сьогодні у сфері промислової безпеки й охорони праці в Україні, свідчить, що роботодавці все менше приділяють увагу навчанню працівників, запровадженню засобів індивідуального захисту, проведенню вступних інструктажів і здійсненню інших необхідних заходів з метою безпечного проведення робіт з підвищеною небезпекою, що призводить до настання тяжких наслідків, заподіяння шкоди здоров'ю або навіть до загибелі людей.

В Україні у 2013 р. обліковано 828 злочинів, передбачених ст. 272 КК України (при цьому до суду з обвинувальним актом направлені 133 кримінальних провадження), у 2014 р. – 664 злочини (до суду з обвинувальним актом – 96 проваджень), у 2015 р. – 518 злочинів (до суду з обвинувальним актом – 26 проваджень).

Наведені статистичні дані свідчать про суттєву різницю між кількістю облікованих злочинів, передбачених ст. 272 КК України, і проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом, що свідчить про необхідність поглибленого з'ясування особливостей складу порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою та особливостей його розслідування.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛЬНО - ПРАВОВА ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ

1.1. Кримінально-правова характеристика порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, особливості кримінально-правової кваліфікації

1.1.1. Об'єкт порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою

Диспозиція ст. 272 КК України встановлює відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві. Таким чином, виходячи з буквального тлумачення диспозиції розглядуваної норми, **безпека виконання робіт з підвищеною небезпекою** виступає основним безпосереднім об'єктом цього злочину.

Безпека виконання робіт з підвищеною небезпекою – це такий стан, коли не заподіюється і не може бути заподіяна шкода внаслідок експлуатації, ремонту, реконструкції, спорудження певних об'єктів, обладнання, здійснення іншої виробничої діяльності, пов'язаної з підвищеним ризиком (високою ймовірністю завдання шкоди) як учасникам таких робіт, так і стороннім особам, правоохоронюваним інтересам. *При цьому має значення не галузь господарства, в якій проводяться певні роботи, а сам характер таких робіт та правил, які порушуються.* Ці правила стосуються не загальних правил охорони праці, які поширюються на всі галузі народного господарства та види виробничої діяльності, а лише тих правил, що стосуються окремих видів робіт.

До них, зокрема, відносяться навантажувально-розвантажувальні роботи; ремонт та реконструкція транспортних комунікацій в умовах збереження руху транспорту; електромонтажні роботи, що проводяться без знеструмлення обладнання; підземні гірничі роботи; висотні монтажні та інші будівельні роботи; роботи, які проводяться з обладнанням, що експлуатується під тиском, в умовах високих температур чи холоду; роботи з отруйними і сильнодіючими речовинами тощо.

Потерпілими від цього злочину можуть бути будь-які особи – як учасники виробничого процесу (робітники і службовці підприємства, де виконуються роботи з підвищеною небезпекою), так і інші особи, вклю-

чаючи тих, що не мають будь-якого відношення до даного виробництва.

Спрямованість суспільних відносин щодо забезпечення безпеки виробництва на захист життя та здоров'я людини, власності дозволяє виділити в аналізованому складі злочину *додаткові безпосередні об'єкти*. Стаття 272 КК встановлює кримінальну відповідальність лише в разі спричинення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого (ч. 1) або ж спричинення загибелі людей або інших тяжких наслідків (ч. 2). ***Під загибеллю людей*** мається на увазі загибель однієї або кількох осіб; ***до інших тяжких наслідків*** належать випадки заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам, шкоди у великих розмірах підприємству, установі, організації чи громадянам, а так само тривалий простій підприємств, цехів або їх виробничих дільниць (п. 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.06.2009 № 7).

Отже, ст. 272 КК України передбачає кілька суспільно небезпечних наслідків, настання будь-якого з яких тягне відповідальність за аналізованою нормою: загибель людей, тяжкі тілесні ушкодження, матеріальна шкода(або загроза їх спричинення), або легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Таким чином, розглядувана норма має, окрім основного безпосереднього об'єкта – безпеки виконання робіт з підвищеною небезпекою, три додаткові безпосередні об'єкти: життя особи, здоров'я особи, власність. Тобто при вчиненні злочину, передбаченого ст. 272 КК України, можливі комбінації основного та додаткових обов'язкових безпосередніх об'єктів.

Буквальне тлумачення диспозиції ст. 272 КК дозволяє дійти висновку про те, що законодавець не виділяє в цій нормі предмет як обов'язкову ознаку цього злочину, оскільки не вказує у ній на речі матеріального світу.

1.1.2. Об'єктивна сторона порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою

Об'єктивна сторона ч. 1 ст. 272 КК України сформульована у диспозиції норми таким чином: порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому

підприємстві особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Згідно з п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.06.2009 № 7, при розгляді справ про порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК) суди повинні керуватися Переліком робіт з підвищеною небезпекою, затвердженим наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26 січня 2005 року № 15, і законодавчим або нормативно-правовим актом (галузевим або міжгалузевим), у якому встановлено правила безпеки під час проведення відповідних робіт, що входять до Переліку, враховуючи, що в цьому випадку має значення не галузь виробництва, а сам характер таких робіт.

Згідно з п. 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.06.2009 № 7, за статтею 272 КК може наставати відповідальність і при порушенні правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою у зв'язку з підприємницькою діяльністю, яка здійснюється без передбаченої законом державної реєстрації чи без одержання ліцензії на види діяльності, які підлягають ліцензуванню, або з порушенням умов такого ліцензування, а також при зайнятті забороненими видами підприємницької діяльності або діяльності, за яку відповідальність встановлено окремими статтями Особливої частини КК. У випадках поєднання порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою з діяннями, передбаченими іншими статтями Особливої частини КК, вчинене має кваліфікуватися за сукупністю злочинів передбачених ст. 272 КК та відповідною статтею Особливої частини КК, наприклад статтями 204, 263 КК.

Об'єктивна сторона ч. 2 ст. 272 КК України сформульована у диспозиції норми таким чином: те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Аналізована норма має бланкетну диспозицію, тобто для з'ясування ознак дії (бездіяльності) необхідно звернутися до інших нормативних актів, які встановлюють правила безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.06.2009 № 7 у п. 2 визначає, що суди

при попередньому розгляді справи повинні з'ясувати, чи вказані в повідомленні про підозру та обвинувальному акті відповідні статті, пункти, параграфи законодавчих та інших нормативних актів, що регулюють безпеку виробництва, та які з них порушено.

Обов'язкова ознака об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 272 КК, – діяння, визначене як порушення правил безпеки. Отже, складовою цього діяння є “порушення”, тобто відхилення від правил, відступ від законів, невідповідність традиції, звичаям тощо.

Виходячи з цього визначення, під порушенням правил слід розуміти відхилення від них, яке може бути здійснене у два способи.

Перший спосіб – це невиконання правил. Особа, на яку покладено правилами обов'язок виконати якусь дію або утриматись від її вчинення, робить все навпаки: вчиняє заборонену дію (діяння у формі дії) або не виконує обов'язкову дію (діяння у формі бездіяльності).

Другий спосіб – неналежне виконання правил. У цьому випадку особа при обов'язку виконання дії здійснює її неналежним чином (діяння у формі бездіяльності).

Важливо зазначити, що *правила безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві* або будь-якому підприємстві можуть бути у різних формах виражені в нормативних актах. *Здебільшого вони формулюються у формі категоричної настанови або категоричної заборони.* Обов'язковість норм, що виражені в категоричній формі, очевидна. Однак трапляються норми, виражені в рекомендаційній формі. Рекомендаційний характер норми, напевно, виключає її обов'язковість. Саме по собі невиконання рекомендації не може розглядатися як порушення правил безпеки. Але якщо внаслідок ігнорування особою рекомендації настали тяжкі наслідки, вона повинна нести відповідальність.

Таким чином, діяння як ознака об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 272 КК, може вчинятися як шляхом дії – виконання передбаченої правилами безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві заборони, так і шляхом бездіяльності – невиконання або неналежне виконання обов'язку, передбаченого цими правилами.

Отже, правила, якими керуються під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві, повинні забезпечувати ці роботи та бути у встановленому порядку закріпленими у відповідних нормативних актах – міжнародних договорах, ратифікованих Україною, законах та підзаконних нормативних актах.

Стаття 272 КК не містить чіткого визначення, за порушення яких

саме правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві настає відповідальність за цією нормою. Містяться ці правила у нормативних актах, що діють на території України: законах, підзаконних нормативних актах, міжнародних нормативних актах, до яких приєдналася Україна.

Ці правила повинні убезпечувати виконання робіт з підвищеною небезпекою. Термін “убезпечувати” означає: “захищати, охороняти від чого-небудь; запобігати якійсь небезпеці”. Правила у розумінні ст. 272 КК повинні забезпечувати безпеку виконання робіт з підвищеною небезпекою, тобто унеможлиблювати настання загибелі людей або інших тяжких наслідків у разі повного належного виконання цих правил. Неприпустимим є притягнення до кримінальної відповідальності особи, якщо не встановлено, яке саме правило нею порушено та в чому полягало це порушення.

Аналіз нормативно-правових актів показує, що у кожному конкретному випадку спричинення суспільно небезпечних наслідків на виробництві слід з’ясовувати, які правила забезпечували безпеку останнього.

До загальних правил безпеки виробництва відносяться: Закон України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р., Кодекс законів про працю України від 10.12.1971, Гірничий закон України від 06.10.1999 р., Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки» від 26.11.2011 № 1107, Наказ Державного комітету з нагляду за охороною праці «Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з охорони праці та переліку робіт з підвищеною небезпекою» від 26.01.2005 р. № 15 та ін.

До спеціальних або галузевих правил безпеки виробництва належать такі:

– у гірничому виробництві: Гірничий закон України від 06.10.1999, Наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду «Про затвердження Правил охорони праці під час розробки родовищ корисних копалин відкритим способом» від 18.03.2010 № 61, Наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду «Про затвердження Правил безпеки у вугільних шахтах» від 22.03.2010 р. № 62 та ін.;

– інші галузеві правила під час виконання робіт: Наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду «Про затвердження правил будови і безпечної експлуатації вантажопідіймальних кранів» від 18.06.2007 № 132, Наказ Державного ко-

мітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду «Про перелік робіт з підвищеною небезпекою» від 16.01.2005 № 15, Наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці «Про затвердження Правил охорони праці в деревообробній промисловості» від 31.01.2005 № 20, Наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду «Про затвердження Правил охорони праці під час виконання робіт на висоті» від 27.03.2007 № 62, Наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду «Про затвердження правил охорони праці в металургійній промисловості» від 22.12.2008 № 289, Наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду «Про затвердження Правил охорони праці у сталеплавильному виробництві» від 15.10.2009 № 172, Наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України «Про затвердження правил охорони праці на автомобільному транспорті» від 09.07.2012 № 964, Наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості «Про затвердження Правил охорони праці під час експлуатації тепломеханічного обладнання електростанцій, теплових мереж і тепловикористовувальних установок» від 02.12.2013 № 892, Наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості «Про затвердження правил охорони праці під час роботи з інструментом та пристроями» від 19.12.2013 № 966, Наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості «Про затвердження Правил охорони праці під час вантажно-розвантажувальних робіт» від 19.01.2015 № 21 та ін.

Під час розслідування обов'язково повинні встановлюватись конкретні положення конкретних правил безпеки, чинних на виробництві, які були порушені винною особою. Неприпустимо посилення на загальні положення з безпеки виробництва!!!

Про це зазначає і п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.06.2009 № 7: «Виходячи з того, що для встановлення в діянні складу злочину диспозиції статей 271-275 КК відсилають до законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці, спеціальних правил, які регулюють безпеку праці, суди, формулюючи визнане доведеним обвинувачення у справах цієї категорії, мають посилатись у вироку на відповідні статті Закону "Про охорону праці", статті, пункти (параграфи) законодавчих та інших нормативних актів, які порушено, і розкривати суть допущених порушень».

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього складу злочину є суспільно небезпечні наслідки. Стаття 272 КК до суспільно небезпеч-

них наслідків відносить такі їх види: загроза загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків; заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого (ч. 1); загибель людей; інші тяжкі наслідки (ч. 2). Отже, сформульований законодавцем склад злочину, передбачений ст. 272 КК, є матеріальним, тобто суспільно небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою цього складу і момент закінчення злочину пов'язується з їх настанням.

Законодавець, визначаючи як суспільно небезпечний наслідок аналізованої норми **“загибель людей”**, використав множинне число, щоб охопити все невизначене коло можливих випадків – від загибелі однієї людини до загибелі двох або більше людей.

До інших тяжких наслідків належать випадки заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам, шкоди у великих розмірах підприємству, установі, організації чи громадянам, а так само тривалий простій підприємств, цехів або їх виробничих дільниць.

Під шкодою здоров'ю слід розуміти випадки, пов'язані із заподіянням особі середньої тяжкості чи легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності (п. 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.06.2009 № 7).

Згідно з п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.06.2009 № 7, у випадках, коли при вчиненні злочинів, передбачених статтями 271-275 КК, одночасно настали наслідки, передбачені різними частинами цих статей, усі ці наслідки повинні бути зазначені у вироку, а дії особи належить кваліфікувати тільки за тією частиною статті КК, яка передбачає відповідальність за більш тяжкі наслідки.

Оскільки ст. 272 КК передбачає настання суспільно небезпечних наслідків, то причинний зв'язок також є обов'язковою ознакою цього складу злочину.

Отже, кримінальна відповідальність за ст. 272 КК може настати лише тоді, коли саме порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві викликає (породжує) настання хоча б одного із суспільно небезпечних наслідків, передбачених диспозицією цієї статті.

Щоб вважати причинний зв'язок встановленим, необхідно з'ясувати:

- які вимоги правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною

небезпекою не були виконані особою;

- чи запобігало настанню шкідливих наслідків їх виконання;
- чи описано діяння особи в диспозиції кримінально-правової норми.

При вчиненні злочину через бездіяльність важливим є встановлення такої обставини: чи мала особа можливість виконати правила належним чином.

При вирішенні питання притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які порушували певні правила безпеки на виробництві, слід керуватись таким: якщо причиною порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою однією особою було недодержання цих правил іншою особою і перша не мала можливості уникнути суспільно небезпечних наслідків, кримінальна відповідальність такої особи виключається.

Отже, причинний зв'язок складу злочину, передбаченого ст. 272 КК України, характеризується тим, що суспільно небезпечне діяння, вчинюване суб'єктом цього злочину, є безпосередньою і достатньою причиною настання єдиних суспільно небезпечних наслідків. Слід зазначити, що в окремих випадках для з'ясування розвитку причинного зв'язку між порушенням правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою та суспільно небезпечними наслідками, необхідно призначати судову інженерно-технічну експертизу (в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності).

Крім того, правильне розуміння об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 272 КК, можливе лише з урахуванням місця та часу його вчинення, оскільки ці ознаки є обов'язковими для його кваліфікації.

Місцем вчинення цього злочину є виробництво або будь-яке підприємство.

Згідно з п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.06.2009 № 7, **як виробництво** слід розуміти не тільки діяльність, пов'язану безпосередньо зі створенням продукції, а й будь-яку діяльність підприємства, установи, організації чи громадянина-суб'єкта підприємницької діяльності, в основі функціонування якої лежить праця людини, спрямована на одержання суспільно корисного результату.

Підприємство – це вид виробничої установи (установи, на якій здійснюються виготовлення, переробка, ремонт та інші дії з продукцією), де зосереджені верстати, обладнання та містяться підрозділи, що виконують адміністративні, фінансові, постачальницькі та інші функції.

У випадках, коли порушення правил безпеки під час виконання

робіт з підвищеною небезпекою поєднується з вчиненням посягань, передбачених іншими статтями Особливої частини КК, вчинене має кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ст. 272 КК та відповідною статтею Особливої частини КК.

1.1.3 Суб'єкт порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою

Згідно з п. 16 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.06.2009 № 7 суб'єктом злочинів, передбачених статтями 272-274 КК, можуть бути особи, на яких покладено обов'язок забезпечувати дотримання правил безпеки при виконанні певних робіт чи на відповідних підприємствах.

Це можуть бути:

- громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності,
- службові особи (керівники робіт, інженерно-технічні працівники),
- робітники і службовці відповідних підприємств (цехів) та виробництв.

Сторонні для цих підприємств (цехів), виробництв особи (екскурсанти, робітники інших установ та організацій тощо) можуть нести відповідальність за вказаними статтями у випадках, якщо до їхнього відома у встановленому порядку було доведено правила безпеки на відповідних об'єктах.

У диспозиції ст. 272 КК міститься посилання на таку додаткову (особливу) ознаку суб'єкта цього злочину, як зобов'язання дотримуватись правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою. Крім того, до робіт з підвищеною небезпекою на виробництві чи будь-якому підприємстві можуть бути допущені лише повнолітні особи. Відповідно, й обов'язки щодо виконанню правил безпеки покладаються лише на **осіб, які досягли 18-річного віку**. З такого віку настає і кримінальна відповідальність за ст. 272 КК.

Якщо ж діяння, що становлять собою порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, вчинила особа, яка не досягла 18-річного віку (наприклад, вчинивши відповідні дії самовільно), то вона підлягає відповідальності за статтями про злочини проти життя та здоров'я особи.

Таким чином, **суб'єкт** порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою є **спеціальним**. Ним є фізична осуд-

на особа, яка досягла 18-річного віку і порушила правила безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, чи спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Вивчення кримінальних проваджень, відкритих за ст. 272 КК, свідчить про те, що питання про неосудність або обмежену осудність особи, яка вчинила таке діяння, у цих кримінальних провадженнях не поставало і тому судово-психіатричні експертизи з цього приводу не призначались. Проте не слід забувати про можливість різного роду об'єктивних та суб'єктивних факторів, які не виключають осудності особи, впливати на свідомість останньої і призводити за певних умов до порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою.

Так, на швидкість реакції особи на зміну обстановки можуть впливати різного роду емоційні стани (роздратованість, хвилювання), фізіологічні стани (втома, вживання медичних препаратів, алкогольне, наркотичне та інше сп'яніння), пора року, час доби, вік особи тощо.

Тому під час проведення розслідування, з метою подальшої індивідуалізації відповідальності особи, слід з'ясувати всі фактори, що так чи інакше сприяли порушенню особою правил, призначаючи за необхідності відповідні експертизи (психологічні, медичні та ін.).

Практика вимагає встановлення у особи, що порушила правила безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою додаткових ознак, які не є обов'язковими для кваліфікації діяння, проте повинні враховуватись при призначенні покарання або вирішенні інших питань кримінально-правового характеру (звільнення від кримінальної відповідальності, покарання тощо).

1.1.4. Суб'єктивна сторона порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою

Більшість помилок у кваліфікації злочинів має місце через неправильне розуміння суб'єктивних ознак або з причин неглибокого їх з'ясування під час досудового розслідування чи в суді.

Диспозиція ст. 272 не визначає форми вини, а також не визначає як обов'язкові ознаки мотив та мету цього злочину.

Винна особа не обов'язково повинна знати, який саме пункт чи пункти правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою вона порушує. Достатньо, щоб особа усвідомлювала факт пору-

шення правила в загальному вигляді, тобто знала, що правила, які регулюють її поведінку на виробництві в конкретному випадку, прийняті та існують у встановленому порядку, містять перелік обов'язків для конкретної ситуації, і вона порушує якісь його положення. Водночас обвинувальний акт або вирок суду повинен містити конкретний пункт(и) правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, порушений винною особою, внаслідок чого були спричинені загибель людей або інші тяжкі наслідки. Неприпустимим є звинувачення особи у вчиненні злочину, передбаченого ст. 272 КК, у результаті порушення загальних норм безпеки, не закріплених в нормативних актах у встановленому порядку.

Злочинне порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою можливе й при вині у виді злочинної недбалості, яка характеризується відсутністю в особи усвідомлення суспільної небезпечності здійснюваної нею дії (або бездіяльності), а також відсутністю передбачення можливості настання суспільно небезпечних наслідків при обов'язку і можливості суб'єкта передбачити ці наслідки.

Обов'язок передбачити можливість настання небезпечних наслідків при вчиненні злочину, передбаченого ст. 272 КК, виходить із чинних правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, що містяться в законодавчих та інших нормативних актах.

Навіть тоді, коли особа не знає про існування чинних правил, які вона порушує, але за своєю посадою або виконуваною роботою та своїми індивідуальними якостями (вік, освіта, стан здоров'я тощо) мала спроможність ознайомитись з ними, доведеними до відома населення у встановленому порядку, вона, за наявності всіх інших ознак складу злочину, підлягає кримінальній відповідальності.

При злочинній недбалості особа може усвідомлювати сам факт порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, але не передбачати можливості настання суспільно небезпечних наслідків. У цьому випадку особа усвідомлює суспільну небезпечність свого діяння як дисциплінарного або адміністративного правопорушення при обов'язку та можливості усвідомлювати суспільну небезпечність його як злочину. В разі відсутності в особи усвідомлення факту порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою у неї, звичайно, відсутнє й усвідомлення суспільної небезпечності свого діяння при обов'язку та можливості це зробити.

Таким чином, психічне ставлення особи до злочинного порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою можливе лише у формі необережності у таких варіантах: 1) особа усвідом-

лює, що порушує правила безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, передбачає можливість настання шкідливих наслідків, але легковажно розраховує, що вони за даних конкретних обставин не настануть; 2) особа усвідомлює, що порушує правила безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, але не передбачає можливості настання шкідливих наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити; 3) особа не усвідомлює, що порушує правила безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, відповідно, не передбачає можливості настання шкідливих наслідків, хоча повинна була і могла усвідомлювати, що порушує їх і що в результаті можуть настати шкідливі наслідки. При цьому перший варіант відповідає необережності у виді злочинної самовпевненості, а другий та третій – у виді злочинної недбалості.

Злочин, передбачений ст. 272 КК, не може вчинюватись з мотивом та метою. При вчиненні такого злочину може йтися лише про мотиви та мету поведінки особи, які передували вчиненню та були наявними безпосередньо під час вчинення цього необережного злочину.

Мотив та мета поведінки особи, які передували вчиненню та були наявними безпосередньо під час вчинення злочинного порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, на кваліфікацію діяння не впливають, проте потребують обов'язкового встановлення (як і вид необережної форми вини) під час проведення розслідування для подальшої індивідуалізації кримінальної відповідальності.

1.2. Деякі елементи криміналістичної характеристики порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою

1.2.1. Типові способи вчинення та приховування

Аналіз зазначеного виду злочину дає можливість виокремити деякі його особливості й установити **найбільш типові способи вчинення злочинного порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою**, зокрема:

1) допуск працівників до робіт з підвищеною небезпекою без проходження відповідного навчання з техніки безпеки¹;

¹ Згідно зі ст. 18 Закону України «Про охорону праці» працівники, зайняті на роботах з підвищеною небезпекою або там, де є потреба у професійному доборі, повинні щороку проходити за рахунок роботодавця спеціальне навчання й перевірку знань відповідних нормативно-правових актів з охорони праці. Однак, як показує практика, до виконання робіт з підвищеною небезпекою (наприклад, роботи з використання машин, механізмів чи іншого складного устаткування) допускаються особи, які не мають спеціальних знань, навичок, або робота не відповідає рівню їх кваліфікації.

2) розпорядження про виконання робіт, що суперечать вимогам правил безпеки, певним способам та умовам, що становлять підвищену небезпеку для виконавців або сторонніх осіб¹;

3) дозволи працювати на несправному обладнанні або користуватися інструментами, не передбаченими правилами для конкретного виду робіт, або ж використовувати у виробничому процесі шкідливі речовини без відповідних засобів захисту;

4) недотримання передбачених технічними паспортами або інструкціями режимів роботи обладнання, внесення конструктивних змін у механізми, захисні, сигнальні й інші пристрої, замінення під час ремонту обладнання деталей і вузлів механізмів, а також видів сировини й палива, не передбаченого технічними умовами;

5) застосування прийомів або проведення видів робіт, прямо заборонених правилами техніки безпеки²;

б) неправильне розміщення і установка обладнання, зняття захисних щитків із механізмів, що обертаються, виконання виробничих операцій на них.

Існують типові способи порушення правил безпеки виробництва у формі злочинної бездіяльності посадовців:

1) непроведення обов'язкових інструктажів із техніки безпеки і виробничої санітарії перед відправленням працівників для виконання роботи (порушення термінів перекваліфікації за спеціальностями, прямо передбачених правилами; відхилення від затверджених програм навчання окремих категорій працівників безпечних методів виконання трудових операцій);

2) невиконання обов'язків зі здійснення контролю за технічним станом обладнання, інструментів і засобів захисту; непроведення періодичної перевірки, технічного обслуговування і планово-профілактичних ремонтів обладнання й механізмів;

3) недотримання вимог щодо нагляду за безпечним виконанням робіт (нездійснення відповідальною особою постійного контролю за дотриманням виконавцями робіт вимог техніки безпеки і виробничої

¹ Наприклад, вказівки про виконання монтажних робіт із відхиленням від проекту або електромонтажних і земляних робіт без узгодження з відповідними службами, коли це прямо передбачено правилами техніки безпеки (Держенергонагляд); розпорядження про виконання гірничих робіт, хоча було відомо про те, що вони проводимуться в небезпечних умовах із порушенням положень Правил техніки безпеки у вугільних шахтах.

² Наприклад, виконання електрозварювальних робіт на будівельному майданчику під час дощу, грози; підкопування або вирівнювання опори в момент, коли на ній перебуває робітник; подача інструменту на висоту шляхом його підкидання; проведення навантажувально-розвантажувальних робіт, у зоні яких присутні люди тощо.

санітарії; неприйняття заходів щодо усунення виявлених порушень, допущених працівниками).

Наведений перелік способів учинення злочинів проти безпеки виробництва не є вичерпним.

При цьому такі способи вчинення злочину (порушення відповідних правил) виявляються зазвичай не як одиничний спосіб дії або бездіяльності, а як складна технологія поведінки злочинця, де акти дії та бездіяльності можуть одночасно перебувати в нерозривному зв'язку між собою¹.

Спосіб скоєння цих злочинів проти безпеки виробництва не містить у собі дій із підготовки та часто й приховування злочину.

Останні можуть виявлятися лише після злочинної події з метою уникнення відповідальності та переважним чином містити ознаки інших злочинів, зокрема у сфері службової діяльності.

Можна зазначити такі способи приховування:

- змінення безпосередньо злочинцем або давання розпорядження підлеглим про змінення обстановки місця події;
- ліквідація на місці події слідів учинення злочину: зокрема, усунення до розслідування події несправностей механізмів;
- установа огорож і захисних засобів, застережних написів;
- складання заднім числом наказів, інших необхідних документів щодо питань забезпечення безпеки виробництва на певній виробничій ділянці або під час виконання конкретних видів робіт;
- внесення виправлень до відповідних документів із техніки безпеки або їх знищення.

1.2.2. Обстановка (час, місце, умови)

Залежно від допущених порушень правил безпеки **виробничі умови**, що призводять до шкідливих наслідків, **можуть бути такого характеру:**

а) організаційного, що полягають, наприклад, у недотриманні режиму технологічного процесу, та суперечать вимогам правил безпеки розміщення обладнання; направлення працівників на роботу без належ-

¹ Наприклад, направлення працівника для виконання електрозварювальних робіт усередині металевої ємкості без інструктажу і незабезпечення його засобами індивідуального захисту (протигазом, канатом із запобіжним поясом тощо), необладнання, згідно з правилами, робочого місця належною вентиляцією, очищувачами повітря.

ного інструктажу, незабезпечення їх інструментами і засобами індивідуального захисту;

б) *технічного* – неякісний ремонт обладнання, неправильне складання вузлів машин, змінення режимів роботи механізмів;

в) *санітарно-гігієнічні* – забрудненість виробничих площин, неналежна освітленість робочих місць, порушення температурного режиму, допустимість надмірного шуму.

Типовими місцями порушення правил безпеки при виконанні робіт з підвищеною небезпекою є: цех; будівельний майданчик; шахта; склад; газова свердловина; узбіччя дороги (вулиця); тягова підстанція та ін.

Водночас, місцем порушення зазначених правил може бути не тільки місце проведення будівельних робіт, а й території різних приміщень підприємства (приватного підприємця).

У цьому структурному елементі слід вирізняти:

1) місце вчинення інформаційного порушення правил безпеки, яке включає в себе *місце видання чи оголошення незаконного наказу, розпорядження або вказівок.*

2) місце вчинення фізичного порушення правил безпеки, тобто фактичне *місце виконання робіт з підвищеною небезпекою*, під час яких були здійснені прямо заборонені фізичні дії.

Водночас потрібно звернути увагу на питання визначення місця настання небезпечних наслідків.

В диспозиції ст. 272 КК України говориться, що **наслідки при виконанні робіт з підвищеною небезпекою можуть бути у вигляді:**

- створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків;
- заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого;
- загибель людей;
- настання інших тяжких наслідків.

Звісно, при настанні наслідків у вигляді заподіяння шкоди здоров'ю чи загибелі людей місцем їх настання буде фактичне місце проведення робіт (наприклад, склад, цех, шахта, колектор зливової каналізації тощо). Проте при визначенні місця тривалого простою підприємства, цехів або виробничих ділянок (настання інших тяжких наслідків згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 7 від 12 червня 2009 р.) вихідним пунктом буде питання встановлення не місця виконання робіт, а фактичне місцезнаходження підприємства, якому завдано шкоду.

При аналізі обставин порушення правил безпеки варто враховува-

ти наявність певних негативних чинників, які можуть впливати на якість виконання зазначених робіт. Ідеться про підвищений шум, підвищену чи знижену температуру, загазованість, запиленість та ін.

Окрім названих вище негативних чинників, що можуть впливати безпосередньо на порушення правил безпеки, до уваги слід брати обстановку в цілому, яка склалася на підприємстві, в установі чи організації до вчинення правопорушення і яка опосередковано впливає на можливість настання небезпечних наслідків при виконанні робіт з підвищеною небезпекою.

До елементів такої обстановки можна віднести:

- неправильний підбір кадрів адміністративно-технічного персоналу, на яких покладається обов'язок дотримання правил безпеки та охорони праці на підприємстві;
- недотримання положень щодо перевірки знань правил техніки безпеки та господарської санітарії спеціальними комісіями щодо оформлення результатів цієї перевірки та видачі відповідних довідок.

Особливу увагу слід звернути на питання рівня забезпечення техніки безпеки при виконанні робіт, що склався на певному підприємстві в цілому.

Під час виконання робіт з підвищеною небезпекою особливе місце займає такий елемент криміналістичної характеристики, як **час вчинення злочину**.

З огляду на те, що роботи з підвищеною небезпекою можуть виконуватися цілодобово, не можна нехтувати тими даними, що у 25% випадків час настання наслідків співпадає з часом учинення порушення. Як правило, це стосується виконання прямо заборонених фізичних дій. Приміром, це має місце при виконанні маневрів навантажувальною машиною без попереджувального знаку чи без попереднього огляду місцевості. У таких випадках найбільш типовим часом учинення порушення є проміжок з 06:00 год. до 10:00 год.; з 10:00 год. до 12:00 год.; з 12:00 год. до 17:00 год.

1.2.3. Слідова картина

Сліди можуть перебувати як безпосередньо на місці події, так і відображатися в різних документах, пов'язаних із виконанням робіт.

Вид і характер порушення правил безпеки впливає на особливості формування типових слідів порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, до числа яких можна віднести такі:

- *сліди-ушкодження на тілі потерпілого у вигляді синців, са-*

ден, ран, розірваного одягу потерпілого, гематом на обличчі, шиї, руках, стегнах тощо;

- сліди рук, ніг, мікрочастинок одягу потерпілого або злочинця-порушника (наприклад, у випадку їх спільного знаходження на одному будівельному майданчику);

- сліди руйнування важливої для виробництва споруди, машин або механізмів чи руйнування жилої багатоповерхової будівлі.

Окрім цього, при нанесенні тілесних ушкоджень або настанні смерті у зв'язку з виконанням робіт з підвищеною небезпекою поруч із зазначеними вище матеріальними слідами, які можуть залишатися на потерпілому, існує реальна можливість виникнення їх і на об'єктах обстановки місця події (цех, склад, будівельний майданчик, шахта), при контактуванні потерпілого з ним (краплі крові, частини засобів індивідуального захисту та ін.).

Вид і загальна характеристика типових матеріальних слідів у вигляді нанесення певних тілесних ушкоджень потерпілому прямо залежать від фактичного виду робіт, під час яких стався нещасний випадок. Адже, наприклад, при виконанні слюсарних робіт за допомогою машин і механізмів, на яких є обертальні, ріжучі частини пристрою, можлива наявність слідів у виді розрубу, розпилу, розрізу чи розриву на тілі потерпілого, утворення яких пов'язано з дією машин і механізмів, на яких виконувалися ці роботи.

Носіями матеріальних слідів також служать певні документи, пов'язані з організацією безпеки виробництва на певному підприємстві, ділянці, під час виконання певного виду робіт.

Носіями відомостей про порушення правил безпеки можуть бути такі документи:

1. Документація про організацію безпечного виконання робіт до вчинення правопорушення:

- статут і колективний договір підприємства;
- накази й розпорядження про створення організаційного підрозділу з
- питань охорони праці і проведення профілактичних заходів з охорони праці;
- накази про прийняття на роботу працівників і про покладення на них
- обов'язків з дотримання правил безпеки;
- посадові інструкції, положення й інструкції з техніки безпеки;
- акти про проведення атестації робочих місць;

- медичні картки працівників та документація щодо проведення медичного огляду працівників;
- договори й первинна документація щодо проведення навчання і щорічної перевірки знань з питань охорони праці;
- розпорядження щодо проведення інструментального контролю машин і журнали обліку їх технічного стану й техніки безпеки;
- журнали розпоряджень по дільниці;
- посвідчення й ліцензії, що дають право на проведення робіт.

2. Документація про організацію безпечних робіт, безпосередньо при їх виконанні:

- наряди-допуски на виконання робіт (у тому числі передбачені спеціальними нормативно-правовими актами);
- журнали прийому і здавання вантажопідіймальних машин і механізмів;
- журнали видачі змінних завдань;
- журнали обліку ввідного інструктажу по техніці безпеки і з охорони праці;
- журнали реєстрації інструктажів з питань охорони праці працівників;
- документи, що містять відомості про видачу засобів індивідуального захисту;
- акти про проведення попередньої перевірки машин і механізмів, на яких виконуються роботи з підвищеною небезпекою;
- транспортні листи щодо перевезення захисних огорож з певного місця з метою їх установа.

3. Документація про організацію безпечних умов праці після порушення правил безпеки:

- повідомлення про нещасний випадок на підприємстві, в установі чи організації;
- акт проведення розслідування (спеціального розслідування) нещасного випадку (аварії), що стався (сталася) (форма Н-5);
- акт про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом (форма Н-1);
- картка професійного захворювання (отруєння) (форма П-5);
- журнал реєстрації осіб, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві;
- висновок про аварію, катастрофу, пригоду (подію) на транспорті, що сталася (форма Т-1);
- припис уповноваженого органу про усунення причин настання не-

безпечних наслідків (форма Н-9);

- протокол огляду місця, де стався нещасний випадок.

На характер слідів у зазначеній організаційній документації щодо порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечкою, на їх наявність або відсутність впливає специфіка способу (форми) порушення цих правил.

У разі їх порушення шляхом невидачі засобів індивідуального захисту слідами будуть відомості, що містяться в документах, про їх видачу.

У випадку порушення вимог при вантажно-розвантажувальних роботах за допомогою машин і механізмів слідами будуть відомості, що містяться у документах про проведення інструментального технічного їх огляду й контролю за справністю, відомості у транспортних листах.

В ряді випадків посадові особи, відповідальні за дотримання правил техніки безпеки на об'єкті, де стався нещасний випадок, вдаються до різних способів приховування допущених ними порушень. При цьому, як правило, змінюється обстановка місця події, ліквідуються матеріальні сліди, знищуються окремі документи або змінюється їх зміст, видаються заднім числом накази, розпорядження, складаються інші документи, що виправдовують винного. Наприклад, в журналі реєстрації інструктажів з техніки безпеки підробляють підписи потерпілого, виготовляють фіктивну відомість на видачу працівникам індивідуальних засобів захисту, терміново ремонтують зламане обладнання, замінюють несправні засоби індивідуального захисту.

Ознаками такого роду маскувальних дій служать виправлення, дописки, додрукування тексту, сліди травлення і підчистки, ознаки технічної підробки підпису на документах, різні негативні обставини на місці події (нові огорожі рухомих частин механізмів на загальному тлі зношеного обладнання тощо).

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ

2.1. Особливості початку кримінального провадження щодо порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою

В силу певної специфіки вказаного злочину початок кримінального розслідування включає в себе не лише першочергові слідчі дії, а й взаємодію слідчого з іншими органами державної влади.

Чинний КПК України у ч. 1 ст. 214 встановлює, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинення злочину або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

Враховуючи специфіку злочинів проти безпеки виробництва, найпоширенішими слід вважати такі **підстави для внесення відомостей в ЄРДР:**

1) повідомлення керівників або власників підприємств, де відбулися нещасний випадок, аварія:

а) повідомлення про нещасний випадок на виробництві;

б) повідомлення про нещасні випадки зі смертельними наслідками, засновані на результатах спеціального розслідування. Так, відповідно до п. 37 Постанови Кабінету Міністрів України № 1232 від 30 листопада 2011 р. «Про деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві», про такі факти роботодавець зобов'язаний протягом однієї години повідомити з використанням засобів зв'язку, окрім інших органів, ще й органів прокуратури за місцем настання нещасного випадку;

2) повідомлення державних органів, що здійснюють нагляд за додержанням вимог законодавства про охорону безпеки праці;

3) заяви потерпілого або його родичів;

4) повідомлення, опубліковані в пресі.

Розслідування починається зі з'ясування того, що відбулося, які наслідки і чи маються в початкових відомостях ознаки злочину.

Основними задачами початкового етапу є встановлення:

- а) порушень правил техніки безпеки, що мали місце;
- б) безпосередньої причини події;
- в) наслідків, що настали;
- г) особи (осіб), що порушила правила.

Виходячи із цих задач і ситуації, яка склалася, слідчий висуває версії, визначає напрямок розслідування, складає план слідчих дій.

2.1.1. Типові слідчі ситуації і програми дій слідчого щодо їх вирішення

Можна виділити такі три типові ситуації, що складаються на початку розслідування.

Перша слідча ситуація характеризується наявністю досить повної інформації про подію, її причини та наслідки, про коло відповідальних осіб. Вона виникає зазвичай у випадку відкриття кримінального провадження за повідомленням, яке роботодавець, у разі нещасного випадку зі смертельним наслідком або групової загибелі, зобов'язаний негайно передати засобами зв'язку за встановленою формою до відповідної прокуратури за місцем виникнення нещасного випадку.

Первинну інформацію про суть і обставини події в таких випадках становлять відомості про зовнішню картину події, а кримінальне провадження відкривається негайно. Разом з тим *проводиться спеціальне розслідування.*

Так, відповідно до п. 37 Постанови Кабінету Міністрів України № 1232 від 30 листопада 2011 р. «Про деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві», спеціальному розслідуванню підлягають:

- нещасні випадки із смертельними наслідками;
- групові нещасні випадки, які сталися одночасно з двома і більше працівниками, незалежно від ступеня тяжкості отриманих ними травм;
- випадки смерті працівників на підприємстві;
- випадки зникнення працівників під час виконання трудових (посадових) обов'язків;
- нещасні випадки, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого.

Спеціальне розслідування нещасних випадків, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого, про-

водиться за рішенням Держпраці або його територіальних органів залежно від характеру і ступеня тяжкості травми.

Віднесення нещасних випадків до таких, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого, здійснюється відповідно до Класифікатора розподілу травм за ступенем тяжкості, затвердженого МОЗ.

У разі коли стався нещасний випадок із смертельним наслідком, нещасний випадок, що спричинив тяжкі наслідки, а також випадок смерті або зникнення під час виконання трудових (посадових) обов'язків фізичної особи – підприємця чи особи, що забезпечує себе роботою самостійно, робочий орган виконавчої дирекції Фонду зобов'язаний негайно передати з використанням засобів зв'язку повідомлення:

- територіальному органу Держпраці за місцем настання нещасного випадку;
- органу прокуратури за місцем настання нещасного випадку;
- місцевій держадміністрації;
- територіальному профоб'єднанню за місцем настання нещасного випадку;
- закладу державної санітарно-епідеміологічної служби за місцем настання нещасного випадку (у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння);
- органу з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій (у разі необхідності).

Зазначені у цьому пункті органи та організації негайно повідомляють про нещасний випадок органи та організації вищого рівня.

Згідно з п. 38 Постанови Кабінету Міністрів України № 1232 від 30 листопада 2011 р. «Про деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві», ***спеціальне розслідування нещасного випадку*** (крім випадків, передбачених пунктом 39 цього Порядку) ***проводиться комісією із спеціального розслідування нещасного випадку, утвореною територіальним органом Держпраці за місцезнаходженням підприємства*** або за місцем настання нещасного випадку, а у разі, коли нещасний випадок стався з фізичною особою – підприємцем чи особою, що забезпечує себе роботою самостійно, або внаслідок дорожньо-транспортної пригоди (події) за погодженням з органами, представники яких входять до її складу.

Згідно з п. 39 Постанови, **спеціальне розслідування групового нещасного випадку, під час якого загинуло п'ять і більше осіб або травмовано десять і більше осіб, проводиться спеціальною комісією, до складу якої входять:**

- керівники Держпраці;
- орган управління підприємства;
- місцеві органи виконавчої влади;
- виконавча дирекція Фонду;
- галузеве або територіальне об'єднання профспілок;
- представники роботодавця;
- уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці (у разі відсутності на підприємстві профспілки);
- представники відповідного органу з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, закладів та установ охорони здоров'я та інших органів (у разі необхідності).

Відомості про обставини і причини катастрофи, аварії чи пригоди (події) на транспорті, що призвели до нещасного випадку, а також осіб, які допустили порушення вимог законодавства, незалежно від початку досудового розслідування передаються органами, які в установленому порядку проводять розслідування, у 10-денний строк після його закінчення голові спеціальної комісії.

Виходячи з цього, можна сказати, що **специфіка** початку кримінального провадження розглядуваної категорії злочинів пов'язана з існуванням паралельного здійснення розслідування **2-ма органами державної влади – слідчими органами та органами Державної служби України з питань праці**. Це продиктовано низкою особливостей, пов'язаних зі специфікою нормативного регулювання розслідування порушень правил безпеки.

З одного боку, така ситуація сприятлива тим, що вона полегшує аналітичну роботу слідчого на початку розслідування, оскільки матеріали, що надаються слідчому, містять необхідні відомості, які дозволяють з'ясувати обставини події, висунути версії та окреслити завдання розслідування. Водночас ця ситуація має негативні аспекти – слідчий позбавлений можливості оглянути місце події в незмінній обстановці.

Необхідно проаналізувати зв'язок ділянки роботи або технологічного процесу, на якому виникла подія, з іншими ділянками або видами роботи і встановити залежність події від причин і дій осіб, які на перший погляд здаються такими, що не стосуються події. Аналіз наслідків події, зіставлення їх зі встановленими обставинами, що свідчать про її причини, дозволяє виявити мету злочинної поведінки.

Також за цієї слідчої ситуації важливо виявити всі наслідки події, які настали або могли настати в результаті порушення правил техніки безпеки. Наслідки події не завжди очевидні. До того ж зацікавлені особи часто вживають заходів щодо їх приховування. Необхідно всебічно

проаналізувати все, що виявилось або могло бути результатом порушення правил і ustalених норм.

Типова програма розслідування у цій слідчій ситуації на початковому етапі містить такі дії:

- а) огляд місця події;
- б) огляд і тимчасовий доступ, вилучення документів про організацію, стан техніки безпеки на підприємстві, під час виконання певних видів робіт, проведення інструктажів і допуску до роботи, щодо призначення відповідальних за забезпечення безпеки посадовців і їх функціональних обов'язках тощо;
- в) допит свідків, потерпілих, а також посадовців;
- г) призначення судово-медичної експертизи та відповідних події злочину технічних експертиз;
- д) слідчий експеримент (зазвичай, якщо потерпілий залишився живим).

Факт перебування потерпілого у трудових відносинах з роботодавцем, якщо відповідні документи не оформлені роботодавцем, але потерпілий фактично допущений до роботи, підтверджується в установленому порядку Держпраці на запит голови спеціальної комісії або у судовому порядку.

Друга типова слідча ситуація – виникає у разі виявлення порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечкою *в порядку проведення відомчої перевірки*.

Зокрема, *початок кримінального провадження можливий на підставі повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, що було встановлено у процесі проведення планової перевірки органами Державної служби України з питань праці, повноваження якої встановлені згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2015 р. за № 96 «Про положення про Державну службу України з питань праці».*

У цій ситуації потрібно враховувати, що повідомлення про наявне правопорушення надходить через певний проміжок часу, до того ж і сама перевірка є досить тривалою, оскільки у процесі її проведення встановлюються факти, що мали місце раніше, і, як наслідок, зазначене впливає на кількість, якість інформації, яка збереглася про подію злочину й у кінцевому результаті – на якість розслідування в цілому.

Між тим, на початковому етапі розслідування порушень правил безпеки така ситуація є найбільш типовою і характеризується наявним масивом вихідної інформації, що отримується від спеціалістів Державної служби України з питань праці, які вже провели відомче розслідування й оформили відповідну документацію, де відображається значний

обсяг інформації щодо порушення правил безпеки, його нормативного регулювання, а також встановлено особу, винну в порушенні правил безпеки. Окрім того, як показують матеріали судово-слідчої практики, для цієї ситуації характерною є відсутність реальних негативних наслідків, що теж впливає на програму дій слідчого, особливо, які стосуються необхідності призначення судово-медичної експертизи.

При виникненні зазначеної ситуації слідчий повинен направити всі зусилля на фіксацію існуючої інформації, а також надання їй доказового значення, у порядку передбаченому КПК України. При цьому складність ситуації полягає у наявності значного проміжку часу між самим порушенням правил безпеки та початком розслідування, що може призвести до втрати певної доказової інформації.

Такій ситуації притаманні такі типові версії:

- а) порушення правил безпеки дійсно мало місце;
- б) мало місце порушення правил охорони праці;
- в) мала місце інша подія;
- г) мало місце виконання робіт з підвищеною небезпекою, однак порушення правил безпеки відсутні.

Типова програма розслідування у цій слідчій ситуації на початковому етапі розслідування охоплює комплекс таких слідчих (розшукових) дій:

– огляд матеріалів у порядку ст. 237 КПК України, що надійшли після проведення перевірки та визначення наявності факту віднесення робіт до переліку підвищеної небезпеки, ознайомлення з відповідними нормативними актами, що регулюють особливості проведення зазначених робіт;

– ініціювання тимчасового доступу до речей і документів шляхом здійснення виїмки установчих документів підприємства, наказів і розпоряджень про прийняття осіб на роботу, про проведення робіт з підвищеною небезпекою, дозволів, договорів, інструкцій. Проводиться також вилучення магнітних носіїв інформації (ЕОМ);

– огляд слідчим, прокурором вилучених документів. Співставлення інформації, наданої відомчим розслідуванням, з наявною документацією. Рекомендується проведення огляду документації із залученням спеціалістів;

– проведення огляду місця події і приміщень, з метою підтвердження інформації, що була надана відповідними представниками Державної служби України з питань праці й фіксації обставин розслідуваної події;

– допити свідків – осіб, які провадили перевірку дотримання вимог законодавства у сфері охорони праці, представників юридичних

осіб, де сталося порушення, посадових осіб підприємства;

– *призначення і проведення експертиз* (у випадках наявності потерпілих – судово-медичної експертизи; обов'язковим є проведення судово-інженерно технічної експертизи з охорони праці).

Послідовність слідчих дій може бути різною, але важливо, щоб вона була чітко сплановано, що забезпечить перевірка конкретних версій. Часто в цій ситуації паралельно проводиться спеціальне розслідування нещасного випадку, аварії.

Тому слідчому необхідно взаємодіяти з комісією, що здійснює таке спеціальне розслідування. Зокрема, основною формою взаємодії повинен стати обмін технічною та іншою документацією і зібраною інформацією, отримання технічних консультацій.

Третя типова слідча ситуація характеризується відсутністю чіткого уявлення про механізм події, його безпосередні причини та допущені порушення, поведінку потерпілого та інших осіб.

Ситуація виникає, коли провадження відкривають *за заявою потерпілого або його родичів, інформацією у засобах масової інформації*. З моменту події найчастіше минає значний проміжок часу. Обстановка місця події в таких випадках не зберігається.

Як правило, окреслена ситуація присутня у випадках, коли робітник фактично виконував роботи з підвищеною небезпекою, однак з ним не було укладено трудового договору, а значить і не проводилося відомче розслідування. Непоодинокі випадки і прийняття рішення про відмову у початку кримінального провадження шляхом, незважаючи на наявну заборону у ч.4. ст. 214 КПК України.

Такого роду ситуація буває досить складною для розслідування. На початку можна висувати лише загальні версії про обставини події, її причини і допущені порушення, їх зв'язок із діями посадовця і потерпілого, які в результаті слідчих дій повинні конкретизуватися.

При виникненні цієї ситуації підлягають перевірці версії за способом порушення правил безпеки, а саме допуск працівників до виконання робіт з підвищеною небезпекою:

- а) без проходження відповідного навчання з техніки безпеки;
- б) без відповідних засобів індивідуального захисту;
- в) за допомогою механізмів, обладнання та/або транспортних засобів, які знаходяться у неналежному або аварійному стані;
- г) за відсутності або непризначенні осіб, які відповідають за проведення таких робіт.

На початковому етапі розслідування у такій ситуації доцільним є провадження таких дій:

1) *огляд місця події*. За браком інформації про спосіб порушення правил безпеки необхідно перш за все уважно оглянути механізми і пристрої, знайдені на місці події, із залученням спеціаліста з охорони праці для з'ясування галузі виробництва, а також характеру виконуваних робіт, що дає можливість встановити, які саме роботи виконувалися, а це, у свою чергу, допоможе окреслити можливі варіації способу порушення правил безпеки;

2) *допит свідків*. Як правило, ними є робітники підприємства, на якому здійснювалися роботи, які безпосередньо виконували їх або бачили, як вони виконувались. Це можуть бути також особи, які транспортували робітників до будівельного майданчика або завідувач складу, який видавав потрібний матеріал для роботи. З'ясовується перебіг робіт, тонкощі дотримання правил безпеки щодо видачі засобів індивідуального захисту, видимі пошкодження конструктивних елементів механізмів або конструкцій, на яких виконувалися роботи;

3) *ініціювання тимчасового доступу до речей і документів шляхом їх виїмки*. Особлива увага звертається на чинні договори на виконання робіт з підвищеною небезпекою, а також на відповідні розрахункові документи про оплату виконаних робіт (за відсутності письмово укладеного договору), на накази й розпорядження, інструкції та іншу документацію, яка відображає перебіг і порядок їх виконання. Інформація, що міститься у договорах, вказує на галузь виробництва, характер робіт, що виконувалися, окрім того договори на проведення медичних оглядів працівників, на поставку засобів індивідуального захисту й надає додаткові дані щодо способу порушення правил безпеки;

4) *проведення слідчого експерименту*, що здійснюється з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Викладене надає підстави стверджувати про наявність правових та організаційних особливостей початку кримінального провадження щодо розслідування порушень правил безпеки.

2.1.2. Обставини, що підлягають встановленню

Предмет доказування як абстрактна інформаційна модель, що відображена в нормах чинного КПК, є визначальною, базовою для всіх злочинних діянь без винятку, а саме:

– *подія кримінального правопорушення* (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

– *винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;*
– *вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;*

– *обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, а також характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;*

– *обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.*

При розслідуванні злочинних порушень правил безпеки у кожному кримінальному провадженні мають бути з'ясовані нижченаведені обставини:

1. Щодо події злочину:

а) характер події – чи стався нещасний випадок, професійне захворювання, стихійне лихо, аварія, злочин;

б) якщо такого роду діяння є суспільно небезпечним, то чи кваліфікується воно як злочин проти безпеки виробництва або інше (диверсія, злочин проти життя і здоров'я особи). Встановлення цієї обставини в повному обсязі можливе тільки після того як будуть доведені всі інші обставини, передбачені КПК.

2. Щодо інших обставин учинення злочину:

а) форма власності підприємства, на якому сталося порушення, його організаційно-правова форма, вид діяльності, ступінь самостійності;

б) наявність негативних чинників, у вигляді шуму, загазованості тощо, загальна обстановка на підприємстві (щодо рівня дотримання техніки безпеки);

в) обстановка в цілому, яка склалася на підприємстві, в установі, організації до вчинення правопорушення і яка опосередковано впливає на можливість настання небезпечних наслідків при виконанні робіт з підвищеною небезпекою (неправильний підбір кадрів адміністративно-технічного персоналу, недотримання положень щодо перевірки знань правил техніки безпеки тощо);

г) рівень забезпечення техніки безпеки при виконанні робіт, що склався на певному підприємстві (система контролю за проведенням навчання, перевірки знань та інструктажу працівників з питань безпечного виконання робіт з підвищеною небезпекою, організація проведення тематичних занять, лекцій, семінарів, консультацій, переглядів кіно- та відеофільмів тощо);

д) місце вчинення кожного порушення, у тому числі фактичне мі-

сце вчинення (інформаційне й фізичне), виконання робіт (шахта, цех, будівельний майданчик) і місце настання небезпечних наслідків. Окрім того слід з'ясувати місце приховування злочину;

е) час учинення кожного порушення правил безпеки й термін, протягом якого здійснювалися такого роду порушення, час настання наслідків, режим роботи підприємства, час проведення дій для приховування злочину;

є) на якому технологічному етапі здійснено порушення;

ж) документообіг, порядок його оформлення й відповідність вимогам чинного законодавства;

з) спосіб учинення злочину (вид і характер виконуваних робіт; вид технологічних операцій, у процесі яких стався нещасний випадок, аварія, непередбачуване явище; використовувані при цьому механізми та інструменти; характеристика засобів індивідуального і колективного захисту; механізм виникнення і дія травмуючих чинників; характер порушення правил безпеки (дія або бездіяльність), кількість порушень і характер їх комбінацій; які конкретно порушення правил безпеки були вчинені (у формі дії та/або бездіяльності); спосіб приховування злочину (знищення матеріальних носіїв, зміна обстановки місця порушення правил безпеки);

і) положення яких конкретно нормативно-правових актів, що містять загальні, міжгалузеві, галузеві, підгалузеві та спеціальні правила охорони праці та безпеки виробництва, порушено.

3. Щодо суспільно небезпечних наслідків:

а) чи виникла загроза загибелі людей або настання інших тяжких наслідків;

б) чи наявне спричинення реальної шкоди, зокрема якої шкоди завдано здоров'ю потерпілого;

в) скільки загинуло людей (щодо ч. 2 ст. 271-275);

г) характеристика інших тяжких наслідків. Так, поняттям "шкода здоров'ю потерпілого" згідно з п. 11 Ухвали Пленуму Верховного суду 1982 р., позначене спричинення середньої тяжкості тілесного пошкодження одній особі або легкого тілесного пошкодження, що призвело до короткочасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності однієї або декількох осіб.

4. Щодо особи потерпілого:

а) якою є кількість потерпілих, їх стосунок до підприємства (постійні чи тимчасові учасники виробничого процесу);

б) характеристика особистих якостей потерпілих, серед них і тих, що мають значення для розслідування злочину, кваліфікації скоєного,

індивідуалізації покарання винних (стан здоров'я на момент події, придатність до виконання певного виду діяльності, стаж роботи за фахом, наявність спеціальної підготовки тощо).

5. Щодо винності конкретної особи та мотивів злочину:

а) хто вчинив злочин (допустив порушення правил безпеки виробництва);

б) хто конкретно був зобов'язаний дотримуватися правил безпеки виробництва і хто конкретно припустився порушення цих правил;

в) які риси є характерними для такої особи (її ставлення до виробництва, посада, професійна підготовка, стаж роботи, перелік обов'язків із контролю за дотриманням правил безпеки, наявність спеціальної підготовки в цій галузі, ставлення до виконання службових обов'язків);

г) форма вини особи (чи лише необережність);

д) мотиви порушення правил безпеки виробництва (наприклад, прагнення достроково виконати виробниче завдання, не допустити простоїв, заощадити сировину і матеріали, прагнення догодити керівництву).

6. Щодо обставин, що пом'якшують покарання:

а) злочин, скоєний жінкою, що перебуває в стані вагітності;

б) злочин учинено внаслідок збігу особистих і службових обставин чи під впливом примушування або через службову залежність від вищих керівників;

в) у злочинця наявне щиросердне каяття, добровільне бажання відшкодувати збиток;

г) відсутня судимість;

д) позитивні виробничі та побутові характеристики;

е) на утриманні є неповнолітні діти та пристарілі батьки тощо;

7. Щодо обставин, що обтяжують покарання:

а) злочинець перебував у стані алкогольного сп'яніння чи в стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів під час учинення злочину.

8. Обставини, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження (ст. 36-43 КК України).

9. Обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання (ст. 44-49 та 74-79 КК України).

10. Щодо характеру та розміру шкоди, заподіяної злочинцем:

а) розмір витрат установи охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння;

б) ступінь тяжкості тілесних пошкоджень, отриманих працівником (працівниками), ступінь втрати ним (ними) загальної та професійної

працездатності;

в) розмір матеріального збитку, заподіяного підприємству (установі, організації), громадянам, який може полягати в пошкодженнях матеріальних об'єктів, збитках унаслідок простоювання (нерідко тривалого), підприємств, цехів або їх виробничих ділянок.

11. Щодо причин та умов, що сприяли скоєнню злочину:

а) організаційні недоліки в діяльності підприємства, посадовців (серед яких можуть бути: незадовільний рівень навчання робітників виконання певних видів діяльності або виробничих операцій; сталося порушення трудової та виробничої дисципліни; наявна незабезпеченість, у порушення правил техніки безпеки, захисними засобами, інструментами та спецодягом; відсутній контроль із боку посадовців за технічним обладнанням, якістю захисних засобів і пристосувань, контрольно-вимірювальних приладів і дотриманням технології виробничих процесів; недостатній рівень контролю адміністрації підприємства і окремих посадовців за організацією та дотриманням правил безпеки на робочих місцях тощо);

б) технічні недоліки (наявна недостатня автоматизація і механізація окремих шкідливих для здоров'я виробничих операцій; недоліки в конструкції машин і механізмів; неправильно змонтоване обладнання; невчасно проведені профілактичні ремонти машин і механізмів; відсутність дозволу користуватися не прийнятими до експлуатації або несправними інструментами, механізмами без захисних пристосувань; наявні дефекти деталей і вузлів окремих конструкцій і механізмів тощо);

в) помилкові дії окремих осіб (відсутність або недостатність навичок виконання певної діяльності або не застосування відповідних інструментів потерпілим; внутрішня неорганізованість або легковажне ставлення до праці й поводження з технікою; необачність та нехтування правилами техніки безпеки; застосування заборонених прийомів роботи).

2.2. Організація взаємодії органів досудового розслідування з органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову, експертну діяльність, а також у межах компетенції з іншими правоохоронними органами, центральними органами виконавчої влади

2.2.1. Нормативно-правові акти, що регламентують взаємодію

Діяльність підрозділів Національної поліції щодо розслідування кримінальних правопорушень спрямована на вирішення завдань кримінального судочинства, що на сьогодні є неможливим без злагодженої

спільної роботи слідчих з іншими підрозділами Національної поліції, прокуратури, експертних підрозділів та центральними органами виконавчої влади. Лише за допомогою взаємодії така діяльність буде своєчасною та ефективною.

До нормативно-правових актів, які регламентують діяльність органів Національної поліції з іншими органами при реагуванні на заяви та повідомлення про порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою та під час безпосереднього проведення розслідування, ***доцільно віднести такі:***

1. Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затверджене Указом Президента України від 06 квітня 2011 року № 383 [5]¹;

2. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України, затверджене наказом МВС України 03 листопада 2015 року № 1343²;

3. Інструкція «Про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події», затверджена наказом МВС України від 03 листопада 2015 року № 1339³;

4. Інструкція з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, затверджена наказом МВС України

¹ У Положенні зазначено, що на МВС України покладено завдання із забезпечення підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації судових експертів, спеціалістів-криміналістів і спеціалістів-вибухотехніків за напрямками діяльності. МВС України організовує роботу з надання, позбавлення та підтвердження права самостійного проведення спеціальних вибухотехнічних робіт та видає відповідні свідоцтва, а також у межах повноважень, визначених законодавством, здійснює державне регулювання у сфері поводження з вибуховими матеріалами.

² Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України є системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, діяльність якої спрямовується і координується Міністерством внутрішніх справ України. Експертна служба МВС безпосередньо підпорядковується Міністру внутрішніх справ України. В межах своїх завдань Експертна служба МВС забезпечує залучення працівників Експертної служби МВС до досудового розслідування та судового розгляду, забезпечує функціонування інформаційно-пошукових систем, обробку персональних даних у межах повноважень, визначених законом, здійснює спеціальні вибухотехнічні роботи з пошуку і знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв тощо.

³ Дана Інструкція визначає порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС на спеціалізованій пересувній лабораторії на стадії досудового розслідування, а також обов'язки та повноваження працівників як спеціалістів під час проведення огляду місця події.

від 22 жовтня 2012 року № 940¹;

5. Інструкція «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події», затверджена Наказом МВС України від 06 листопада 2015 року № 1377²;

6. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування МВС України, затверджена наказом МВС України від 09 серпня 2012 року № 686³;

7. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затверджена наказом МВС України № 700 від 14.08.2012⁴;

8. Постанова Кабінету Міністрів України № 1232 від 30 листопада 2011 року «Про деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві», де визначається процедура проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій, що сталися з працівниками на

¹ Пункт 4.2.1 вказаної Інструкції зобов'язує начальників ГУМВС, УМВС, міськрайлінорганів, керівників органів досудових розслідувань або осіб, які виконують їх обов'язки, обов'язково виїжджати на місце подій при отриманні повідомлень про вбивства, розбої, кримінальні правопорушення, учинені із застосуванням вибухівки, а також кримінальні правопорушення та інші події, що можуть викликати суспільний резонанс (до таких правопорушень можливо віднести і повідомлення про злочини, передбачені ст. 258 та ст. 259 КК України).

² Дана Інструкція встановлює порядок ведення єдиного обліку органами Національної поліції України, у тому числі їх структурними (відокремленими) підрозділами (відділами, відділеннями) заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, а також порядок здійснення контролю за його дотриманням.

³ Однією з основних функцій органів досудового розслідування є організація взаємодії Головного слідчого управління та підпорядкованих слідчих підрозділів з органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову й експертну діяльність, прокурорський нагляд у кримінальних провадженнях (п. 3.1.5 Інструкції). Крім того, згідно з п. 1.7 органи досудового розслідування при здійсненні своїх повноважень взаємодіють з міністерствами, іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, державними установами, громадськими організаціями і об'єднаннями, а також відповідно до міжнародних договорів з компетентними та судовими органами іноземних держав.

⁴ У розділі 2 вказаної Інструкції визначено загальний порядок організації взаємодії при надходженні до органів внутрішніх справ заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагування на них, а також те, що начальник територіального органу внутрішніх справ організовує своєчасне направлення на місце події СОГ у повному складі. Також у п. 2.4 Інструкції визначено, що СОГ створюються при чергових частинах територіальних ОВС. Склад цих груп формується з працівників органів внутрішніх справ відповідно до графіка чергування, затвердженого начальником територіального органу внутрішніх справ та погодженого з начальником слідчого підрозділу. Слідчий керує діями членів СОГ та несе персональну відповідальність за якість проведення огляду місця події (п. 2.7.1).

підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності або в їх філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах (далі – підприємства);

9. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджені Наказом МОЗ України від 17.01.1995 № 6, який регламентує порядок проведення експертних досліджень для визначення знярядь травми, їх диференціації та ідентифікації на підставі вивчення ушкоджень на тілі, одязі, взутті потерпілого;

10. Постанова Кабінету міністрів України від 11 лютого 2015 року № 96 «Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці», згідно з якою Державна служба України з питань праці проводить розслідування та веде облік аварій і нещасних випадків, які підлягають спеціальному розслідуванню, аналізує їх причини, готує пропозиції щодо запобігання таким аваріям і випадкам.

Отже, нормативно-правові підстави, що визначають взаємодію, включають у себе регламентацію як на рівні законів України (наприклад, КПК України, «Про поліцію»), так і відомчих і міжвідомчих підзаконних нормативно-правових актів, приблизний перелік яких наведено вище.

2.2.2. Форми взаємодії

З урахуванням специфіки досліджуваних кримінальних проваджень найбільш типовою формою взаємодії слідчого з органами оперативно-розшукової діяльності є виконання письмових доручень слідчого на підставі ст. 40, 41 КПК.

Слідчий на підставі наявної у його розпорядженні доказової бази або іншої інформації, слідчої ситуації, яка склалася на даному етапі розслідування або у разі великого завантаження і неможливості проведення слідчих (розшукових), або негласних слідчих (розшукових) дій, самостійно може надавати відповідні доручення оперативним працівникам.

Однак слід брати до уваги й те, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України передбачає можливість проведення дій розшукового характеру у двох паралельно існуючих режимах: *процесуальному*, регламентованому гл. 21 КПК України й інструкцією «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», і *непроцесуальному*, відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Перші здійснюються або слідчим при досудовому розслідуванні,

або за його

дорученням уповноваженими працівниками оперативних підрозділів чи іншими особами і тільки по відкритому провадженню; другі – працівниками оперативних підрозділів самотійно, за власною ініціативою до відкриття кримінального провадження з метою виявлення ознак кримінального правопорушення або попередження (припинення) злочинних проявів. При цьому доказами вважаються лише матеріали, отримані в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відомості, отримані в ході проведення оперативно-розшукових заходів, необхідно визнавати допоміжною, забезпечувальною інформацією, яка служить основою для внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань, висунення розшукових версій, здійснення відповідних перевірок.

Частиною 2 ст. 41 КПК України забороняється здійснення процесуальних дій у кримінальному провадженні за власною ініціативою оперативним підрозділом.

Традиційно на початку кримінального провадження слідчий при розслідуванні порушень правил безпеки виконання робіт *взаємодіє зі спеціалістами*. Обов'язкова участь останніх при розслідуванні порушень заснована на основному завданні – з'ясуванні обставин події порушення правил безпеки. Окрім єдиного вектора діяльності, така взаємодія зумовлюється, як правило, браком спеціальних знань слідчого у сфері виконання робіт з підвищеною небезпекою в цілому, а також необхідністю обов'язкової участі спеціаліста при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (наприклад, допит малолітнього свідка, огляд трупа та ін.).

Спеціаліста доцільно залучати під час проведення таких слідчих дій:

- допит;
- обшук;
- огляд місцевості;
- при огляді документів;
- слідчий експеримент.

Здебільшого як спеціалісти залучаються представники органу виконавчої влади, які реалізують державну політику у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, здійснення державного гірничого нагляду, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, спеціалісти інших категорій.

Значення *співробітництва слідчого з органом Державної служби України з питань праці* виявляється в можливості отримання додаткової інформації при проведенні огляду місця події, з'ясування механізму проведення робіт, необхідності видачі засобів індивідуального за-

хисту, сукупності необхідної документації, яка підлягає вилученню (тимчасовому доступі). Саме така взаємодія дозволяє значно спростити та прискорити процес розслідування.

Особливість нормативного регулювання порушень правил безпеки, що виявляється в необхідності проведення відомчого розслідування Державною службою України з питань праці, про яку вже говорилося, позитивно впливає на можливість проведення паралельного розслідування.

Під час огляду місця події спеціалісти можуть звернути увагу слідчого на деякі особливі факти порушення правил безпеки, можливі сліди дії механізмів, верстатів, надати допомогу у з'ясуванні способу виконання робіт, особливостей технологічного процесу, сутності порушення правил безпеки, а також консультації щодо термінологічно правильного опису обставин події у процесуальних документах. При виникненні ситуації одночасного прибуття слідчого і спеціаліста при проведенні відомчого розслідування їх взаємодія виявляється у взаємних консультаціях шляхом обміну наявною інформацією, відповідною документацією і способами вирішення питань у подальшій їх роботі.

При тимчасовому доступу до речей і документів та огляді будівельної документації й документації, що стосується безпеки праці при виконанні будівельних робіт, істотну допомогу слідчому може надати **державний інспектор праці**, залучений як спеціаліст. Його сприяння може полягати в доборі потрібних для провадження документів та у виявленні в них відомостей, що можуть стосуватися провадження.

Раціональною є необхідність залучення спеціаліста при проведенні допиту. Консультації щодо постановки питань, з'ясування окремих аспектів виконання робіт, формування у слідчого уявлення про режим і технологію виробництва – важлива передумова задля успішного проведення слідчим допиту.

Така консультативна форма взаємодії, зокрема з **працівниками Державної служби України з питань праці**, насамперед виявляється:

- у наданні консультацій щодо нормативної документації, яка регламентує виконання робіт з підвищеною небезпекою і яка підлягає перевірці;
- у з'ясуванні особливостей технології виробництва, в організації контролю на підприємстві, де сталося порушення правил безпеки;
- у визначенні переліку документів, що відображають діяльність підприємства, установи чи організації, порядку й особливостей документообігу;
- в рекомендаціях щодо спеціальної технічної, наукової й методи-

чної літератури;

– в наданні роз'яснень щодо необхідності проведення експертиз та змісту питань, які потрібно поставити експерту.

У процесі організаційної взаємодії слідчих органів з іншими органами важливо враховувати сферу виконання, а також вид робіт з підвищеною небезпекою. Зокрема, злочинні порушення, приміром, будівельних правил можуть бути допущені при здійсненні різних будівельних робіт: земляних, монтажних, оздоблювальних, ремонтних, санітарно-технічних, електротехнічних, газоелектрозварювальних, вантажопідйомних, транспортних, слюсарних, столярних, вантажно-розвантажувальних та ін.

При виконанні кожного виду таких робіт використовуються машини й механізми спеціального призначення. Тому при розслідуванні злочинів цієї категорії є обов'язковою участь у слідчих діях **спеціалістів-будівельників**.

Залежно від виду робіт, при виконанні яких стався нещасний випадок, можуть залучатися **інженери-будівельники** різного профілю. Разом із тим важливо, щоб вони добре розумілися на будівельних правилах тих робіт, при проведенні яких стався нещасний випадок.

Враховуючи вищезазначене **при взаємодії слідчого з органом Державної служби України з питань праці** доцільно звернути увагу на існування внутрішньої структури цього органу, що включає в себе **структурні підрозділи з нагляду:**

- а) на будівництві, у гірничодобувній промисловості, за об'єктами котлонагляду та підйомними спорудами;
- б) в газовому комплексі й у хімічній промисловості;
- в) в енергетиці, машинобудуванні та житлово-комунальному господарстві;
- г) на транспорті та у зв'язку;
- д) в агропромисловому комплексі й соціально-культурній сфері тощо.

При розслідуванні порушень правил безпеки, що сталися у будівельній сфері (які, до речі, є найбільш поширеними), слід залучати **фахівців зі структурних підрозділів обласної державної адміністрації**, підконтрольних Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, які діють у галузі будівництва і проектування, володіють нормативною базою, тісно пов'язані з практичною діяльністю, що дає можливість слідчому ефективніше проводити розслідування.

Необхідним видається взаємодія з **територіальними Управліннями**

нями МНС України при розслідуванні порушень правил пожежної безпеки під час проведення газозварювальних або інших вогневих робіт.

При розслідуванні порушень правил безпеки в інших галузях доцільно залучати як *спеціалістів також працівників провідних компаній, які мають інженерно-технічну освіту в хімічній, металургійній, деревообробній чи в інших галузях*, де сталися порушення правил безпеки. Як правило, такі фахівці мають сучасне уявлення, а також більш глибокі знання чинного законодавства та правил виконання окремих робіт.

Доволі актуальним видається питання взаємодії слідчого з територіальними управліннями *Державної санітарно-епідеміологічної служби України*. Зазначене ґрунтується на положеннях Указу Президента України від 6 квітня 2011 р., № 400/2011 «Про Положення про Державну санітарно-епідеміологічну службу України» й може мати такий вигляд:

а) Держсанепідемслужба бере участь в атестації робочих місць на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, що у свою чергу попередньо проводиться з метою допуску до виконання робіт з підвищеною небезпекою працівників підприємства, а отже зазначений орган володіє первинною інформацією щодо особливостей проведення зазначених дій;

б) її фахівці можуть надавати консультативно-дорадчу допомогу слідчому при проведенні окремих процесуальних дій з метою отримання додаткової інформації, адже Держсанепідемслужба видає обов'язкові для виконання постанови, накази, розпорядження, висновки, приписи з питань усунення або обмеження шкідливого впливу на стан здоров'я і життя людини факторів середовища життєдіяльності, організовує і контролює їх виконання.

в) у наданні інформації про результати обов'язкових медичних оглядів працівників з метою встановлення розбіжностей або неточностей у документації, вилученій на підприємстві, що могла бути навмисно змінена.

Що стосується порушень правил безпеки у сфері водопостачання й водовідведення, тут суттєвого значення набуває *взаємодія слідчого з комунальними структурами*, що знаходить свій прояв у залученні спеціалістів комунальних підприємств міста (головного інженера, майстрів, старших слюсарів аварійно-відновлювальних робіт). Саме ці підприємства здійснюють відведення поверхневого стоку і дренажних вод або виробничу діяльність з технічного обслуговування, ремонту, утримання й експлуатації мереж дощової каналізації, водних об'єктів, гідротехнічних споруд та інженерних споруд захисту території міста від підтоплення та ін.

2.3. Тактичні та процесуальні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою

2.3.1. Огляд місця події

Нагальна потреба невідкладного проведення огляду місця події та його значення для розслідування порушення правил безпеки продиктовані існуючою *специфікою паралельного розслідування порушень у порядку відомчого розслідування*, що вносить певні корективи, на які слід звернути особливу увагу.

Слід виокремити існування двох типових ситуацій, які складаються на підготовчій стадії проведення огляду при розслідуванні порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою. Перша пов'язана з проведенням огляду місця події одразу ж після повідомлення про нещасний випадок, що стався на виробництві, без внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Друга ситуація виникає у випадках проведення огляду місця події через деякий проміжок часу, вже після внесення відомостей до ЄРДР, оскільки попередньо він проводиться в порядку відомчого розслідування.

Виокремлення зазначених ситуацій продиктовано специфікою паралельного розслідування двома органами державної влади, а також існуючими особливостями процесу початку кримінального провадження (ст. 214 КПК).

Ситуація, за якої огляд місця події здійснюється одразу ж після повідомлення про нещасний випадок, є більш сприятливою для можливості збирання доказового матеріалу. Проте в організаційному плані вона обтяжена необхідністю вирішення питання про залучення спеціаліста до проведення цього огляду.

Для адекватного й повного сприйняття слідчим місця події при надходженні інформації про нещасний випадок необхідно негайно повідомляти про зазначений факт органи Державної служби України з питань праці з метою завчасного вирішення питання про суб'єктний склад учасників, які мають брати участь в огляді місця події.

Крім того, доцільно *залучити до проведення огляду представників адміністрації підприємства, а також працівників, які керували механізмами, виконували роботи*, що дозволить забезпечити повне і всебічне дослідження обставин нещасного випадку і слідів, а також з'ясувати

спеціальні питання, пов'язані з виявленими несправностями і порушенням правил техніки безпеки.

У випадках, коли при надходженні інформації про нещасний випадок у виді порушення правил безпеки, що характеризується наявністю негативних наслідків, а саме *смерті чи заподіяння тілесних ушкоджень* для встановлення тяжкості завданих травм і способу їх заподіяння, а також надання необхідної допомоги потерпілим до огляду місця події *треба залучати судово-медичних працівників*.

На підготовчій стадії розслідування окрім питання щодо учасників огляду місця події, слід вирішити питання про підготовку технічних засобів фіксації огляду місця події. Згідно з ч. 7 ст. 237 КПК України при огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

З огляду на те, що місцем порушення правил безпеки, як правило, є цех або будівельний майданчик, яким властиві великі території, на яких зосереджена значна кількість різноманітного устаткування, механізмів, конструкцій, доцільно під час огляду *здійснити відеозапис, що надасть можливість зберегти значний масив інформації*.

У випадках, коли огляд проводиться за межами населеного пункту (наприклад, якщо порушення сталося на так званих «копанках»), за відсутності можливості встановити конкретну адресу або використати як орієнтири перехрестя шосейних доріг чи інших стаціонарно розташованих на місцевості об'єктів, які могли б послужити за орієнтири, *необхідно вирішити питання використання приладів GPS* (системи глобального супутникового позиціонування).

Малогабаритні електронні прилади дозволяють оперативно фіксувати географічні координати точки, в якій знаходиться особа, яка використовує цей прилад, забезпечити достатню точність цифрових даних. Також *застосування топографічної карти місцевості* надає можливість отримати інформацію щодо об'єктів, недоступних прямому візуальному сприйняттю. За її допомогою є шанс установити відстань до об'єктів, вибрати оптимальний маршрут переміщення по місцевості. На орієнтуючій стадії огляду місця події на ділянках відкритої місцевості використання приладів GPS і топографічних карт місцевості може значною мірою компенсувати дефіцит інформації щодо обстановки на місці події, який зумовлений неможливістю одномоментного її сприйняття як деякого цілісного об'єкта дослідження.

Слід звернути увагу, що навіть у випадках попереднього проведення огляду в перебігу відомчого розслідування слідчий безпосередньо має здійснити огляд і з'ясувати всі обставини події, що відбулася, оскільки інформація, зосереджена в акті огляду місця події, що складається у порядку, визначеному постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1232 «Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві», не має сили доказу, на відміну від протоколу огляду місця події.

Складність проведення огляду місця події при розслідуванні зазначеної категорії проваджень пов'язана з великою кількістю видів робіт, що можуть виконуватись і входити до переліку робіт з підвищеною небезпекою. А тому вихідною точкою формування слідчої ситуації при огляді місця події є галузь виконуваних робіт, під час яких сталося порушення, адже вид виконуваних робіт впливає як на просторові характеристики місця події (відкрита місцевість чи замкнений простір), так і на характер об'єктів, що знаходяться на місці події, до яких можна віднести машини, механізми, засоби індивідуального захисту, пристрої, за допомогою яких провадились роботи, та ін.

Має специфіку огляд місця події при виникненні ситуації виконання робіт з підвищеною небезпекою, під час яких були задіяні машини, механізми, устаткування або транспортні засоби, адже, як показують результати узагальнення судово-слідчої практики, саме під час їх використання має місце найбільша кількість нещасних випадків.

Так, у процесі проведення огляду верстатів з оброблення деревини й металів з урахуванням положень чинного законодавства слідчому необхідно звернути увагу на:

– *розташування верстатів*. Місцезнаходження устаткування з обертальними частинами повинно бути розташовано з урахуванням конструктивних особливостей станка, аби унеможливити попадання сторонніх предметів на тіло особи. Слід перевірити розташування пультів вимкнення пристроїв, захищеність обертальних частин, а також закритість виступів і западин елементів устаткування;

– *наявність захисних огорож*. Рухомі елементи, що знаходяться на висоті менше 2500 мм від рівня підлоги і становлять небезпеку для людини, повинні бути огорожені спеціальними захисними огорожами. Їх форма, вид і розмір мають бути достатніми для захисту як працюючого на верстаті, так й інших осіб;

– *дефекти*. Оглянути верстати на наявність дефектів (вони не повинні мати тріщин, розривів на розвальцьованих поверхнях, дефектів різьб, з'єднань, що викликають витікання робочої рідини або стиснуто-

го повітря);

– наявність систем сигналізації, колективної безпеки, їх справність, а також пофарбованість небезпечних частин устаткування. Системи сигналізації, окрім їх наявності, мають бути перевірені на час реагування, що вимірюються в м/с, а також на рівень звуку в децибелах, що дають можливість безпечного виконання робіт. Небезпечні частини повинні бути яскравого кольору, на устаткуванні розміщені знаки, що вказують на певні особливості верстату, наприклад, на напрямок руху обертальних частин. Устаткування має бути оснащене сигналом аварійного вимкнення «СТОП ЗАГАЛЬНИЙ».

– рівень шуму, вібрації й освітлення. Будь-яке устаткування не повинно перевищувати нормативи, передбачені законом. Рівень освітленості зони оброблення й обслуговування повинен бути встановлений у стандартах, що регламентують вимоги безпеки для конкретного типу устаткування. Освітленість лімбів, шкал, інших відлікових пристроїв повинна бути встановлена у стандартах згідно з вимогами безпеки для конкретного типу устаткування, і становити не менше 750 лк (огляд здійснюється за допомогою люксметра).

При проведенні огляду місця події порушень правил безпеки, під час яких здійснювалися **вантажно-розвантажувальні роботи за допомогою кранів**, необхідно звернути увагу на відповідність гальм чинним стандартам.

Оглядаючи ходові коліс, необхідно зафіксувати вид (одноробордні чи дворобордні) і ширину колії. Огляду також підлягають вантажнозахоплювальні засоби, а тому треба з'ясувати вид гаків і наявність або відсутність замків на них.

Під час огляду канатів потрібно з'ясувати їх типи, наявність втулок і кількість проколів каната сталками, наявність затискачів, спосіб його кріплення, зафіксувати діаметр барабану й вид ланцюгів.

Особливої уваги заслуговує *огляд гідроприводів* на наявність дефектів конструкції й кабіни, а саме місце розташування кабіни керування, внутрішніх її розмірів, будову світлових отворів.

При проведенні робіт з підвищеною небезпекою легкодоступні частини механізмів, що рухаються і можуть бути причиною нещасного випадку, мають бути закриті закріпленими металевими знімними огорожами, що допускають зручний огляд і змащення. Будівельний майданчик, на якому провадяться роботи, має бути огороженим і знаходитися під охороною таким чином, аби сторонні особи не могли потрапити в небезпечну зону.

Оглядаючи майданчик, на якому працювала машина, потрібно

звертати увагу на стан ґрунту, ухил майданчика. Правилами безпеки забороняються установка й робота автомобільних, пневмоколісних, гусеничних кранів і кранів екскаваторів на не затрамбованому належним чином ґрунті. Необхідно виміряти нахил майданчика й потім зіставити ці вимірювання із зазначенням про допустимість куту нахилу в паспорті машини. При роботі стрілових самохідних кранів з виносними опорами необхідно переконатися, чи були вони встановлені на всі опори, чи застосовувалися інвентарні прокладки.

Слід вивчити й ретельно зафіксувати *сліди на ґрунті майданчика* й переміщуваний вантаж. Якщо будуть виявлені сліди волочіння, виривання вантажу з мерзлого ґрунту, це може свідчити про порушення правил роботи.

Забороняється піднімати вмерзлий вантаж, волочити вантажі вантажопідйомними машинами!!!!

Необхідно виміряти й відобразити це у протоколі, на плані чи схемі відстань від крана до місця, з якого переміщувати вантаж. Це допоможе визначити, чи було можливим його вертикальне підняття або не можна було обійтися без підштовхування.

Потрібно також звертати увагу на вантаж, який підіймався, адже існують певні вимоги, яких слід дотримуватися щодо ваги, розміру й обладнання, яке слід використовувати для його переміщення.

Враховуючи той факт, що порушення правил безпеки, як правило, мають місце при допуску працівників до виконання робіт з підвищеною небезпекою без відповідних *засобів індивідуального захисту* (далі – ЗІЗ), при огляді місця події слід звертати увагу на наявність або відсутність останніх на місці порушення правил безпеки, при наявності загиблих, біля трупа або на ньому¹.

Щодо ситуації виконання робіт на висоті, останні можуть провадитися як у будівельній сфері, так і у сфері побутового обслуговування й торгівлі.

Перед оглядом місця події за таких обставин доцільно з'ясувати в очевидців (якщо вони є), з якого місця впав потерпілий; огляд почати з місця падіння, а в разі смертельного наслідку – з огляду трупа, коли той

¹ Згідно з типовими галузевими нормами безплатної видачі спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту машиніст крану повинен бути одягнений у бавовняний напівкомбінезон, комбіновані рукавиці, на зовнішніх роботах взимку додатково – куртка бавовняна на утеплювальній підкладці, штани бавовняні на утеплювальній підкладці, валянки. Крім з'ясування наявності ЗІЗ на особі, яка виконувала роботи з підвищеною небезпекою, особливу увагу слід приділити наявності ЗІЗ на потерпілому від порушення правил безпеки: у чому він був одягнений, чи була одягнена захисна каска, світловідбиваючий жилет тощо.

перебуває на місці.

Особливістю такого огляду є те, що навіть при падінні зі значної висоти часто немає яскраво виражених зовнішніх ознак, що свідчать про механізм нанесення ушкоджень, що викликали смерть. Зовнішні ушкодження часто бувають незначними, якщо потерпілий упав на рівну поверхню спиною чи животом. Тому за відсутності очевидців може скластися хибне враження, що нещасний випадок не пов'язаний з будівництвом. У зв'язку з цим особливо важливого значення набуває участь в огляді спеціаліста – судового медика. При зовнішньому огляді трупа він повинен промацати через шкіру закриті переломи кісток, знайти ознаки, характерні для падіння з висоти.

У процесі огляду місця події при порушенні правил безпеки під час виконання робіт на висоті треба зафіксувати такі вузли злочину:

– *огородження*, що встановлюються на робочих місцях і проходи до них. Слід з'ясувати, чи не перевищено встановлені зазори відстаней меж перепадом по висоті до огорожі, висоту бортового елемента захисної огорожі, висоту захисних та страхувальних огорожень (ГОСТ 12.4.059-89);

– *межі небезпечних зон*. Так, поблизу частин машин, що рухаються, визначаються межі небезпечних зон відстанню не менше 5 м, якщо немає інших підвищених вимог у документах з експлуатації виробників;

– *майданчики та драбини*. Огляду підлягають маркування драбин на відповідність їх державним стандартам також наявність інвентаризаційних номерів, розміри драбин, відстані між тятивами сходів, відстань між щаблями сходів. У разі огляду навісних драбин завдовжки більше 5м відсутність дугових огорожень або канатів з уловлювачами для закріплення карабіна запобіжного пояса являється грубим порушенням (ГОСТ 26887-86);

– *проходи, проїзди, переходи до робочих місць*. Слід фіксувати ширину проходів до робочих місць. У разі виконання робіт у несприятливих погодних умовах фіксувати наявність снігу на драбинах та посипаність піском;

– *засоби колективного та індивідуального захисту*. А саме, наявність або відсутність запобіжних поясів, касок, страхувальних канатів, запобіжних верхолазних пристроїв, уловлювачів з вертикальним канатом, огорожень, захисних сіток, знаків безпеки тощо, верхолазне споряджен-

ня, яке використовується разом із вищезазначеними засобами захисту¹.

Обов'язково при огляді місця події необхідно з'ясувати погодні умови, за яких мали місце роботи на висоті, із зазначенням про це у протоколі, адже не дозволяється виконувати роботи на висоті у відкритих місцях при швидкості вітру 10 м/с і більше, при ожеледиці, грозі або тумані, який ускладнює видимість у межах фронту робіт, а також у нічний час при недостатній освітленості та, якщо температура повітря вище плюс 35 С, або нижче мінус 20 С. Невідкладні роботи на висоті в більш складних погодних умовах (при інших температурах тощо), виконуються за рішенням роботодавця. При цьому слід передбачити додаткові заходи безпеки, що відповідають цим умовам.

Ситуація огляду місця події при виконанні робіт з підвищеною небезпекою у вигляді підземних робіт на шахтах і рудниках є досить поширеною, а тому підлягають більш детальному огляду такі об'єкти:

– *влаштування виходів з гірничих виробок та їх кріплення*. Необхідно звертати увагу на їх кількість, облаштованість, наявність попереджувальних знаків, підйомних установок, ширину та висоту виробок, кут їх нахилу;

– *машини та механізми*. Гірничошахтне обладнання, за допомогою якого виконувалися роботи з підвищеною небезпекою, підлягають огляду із фіксуванням їх зовнішнього стану, наявності дефектів конструкції, наявності різного роду мастильних матеріалів на корпусі машини, нагару на обертальних частинах. Відсутність справного захисту, температурних реле, запобіжних пробок на гідромурфтах підлягає обов'язковій фіксації;

– *протиаварійний захист*. Встановлюється розміщення показників, сигналів та знаків аварійної небезпеки, а також захисних огорож, особливу увагу слід звертати на наявність засобів індивідуального захисту на тілі потерпілого та інших працівників, які виконували порядок роботи з підвищеною небезпекою, засобів захисту органів дихання;

– *пилогазовий режим*. Під час огляду необхідно звернути увагу на рівень вмісту кисню та метану у виробках, який у відсотковому відношенні не повинен бути нижчий 20% для кисню і не повинен бути вищим за встановлені норми.

З урахуванням факту, що рівень концентрації кисню можливо ви-

¹ Окрім наявності відповідних засобів індивідуального захисту вони повинні відповідати вимогам та державним стандартам, мати відповідні маркування та позначки, так усі запобіжні пояси, що перебувають в експлуатації, повинні мати інвентарні номери. Допускається використовувати заводські номери як інвентарні. Типи поясів запобіжних та приладдя до них обираються виходячи із конкретних умов праці та видів робіт.

міряти тільки за допомогою спеціального обладнання і спеціальних знань, а також можливості коригування цих показників через деякий проміжок часу – не допускається зволікати з виїздом на місце події та обов'язкової участі спеціаліста при огляді. Вимірюванню підлягає також швидкість повітря у стволі й виробці. Огляду підлягає й устаткування та обладнання, що здійснює вентиляцію шахти.

2.3.2. Огляд документів

Виконання зазначених робіт супроводжується особливим порядком документообігу на підприємстві, що складається з відповідних договорів, наказів, розпоряджень, супровідної документації, при огляді якої у слідчого формується повна картина порушення правил безпеки, що мала місце в минулому.

Окрім документації підприємства, на якому сталося порушення, важливе значення при огляді має й документація, складена під час відомчого розслідування порушення у законодавчо встановленому порядку.

Огляд документів бажано здійснювати за участю відповідних спеціалістів і працівників підприємства, які їх склали.

З урахуванням, як правило, значного масиву документації, яка підлягає огляду слідчим, її доцільно впорядкувати за стадіями виконання робіт:

I. Документація, яку складено до фактичного виконання робіт з підвищеною небезпекою:

– *правовстановлюючі документи підприємства:* статут підприємства, свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи, витяг з Єдиного державного реєстру підприємств, установ та організацій. Слід звертати увагу на види економічної діяльності, визначені статутом, прізвище, ім'я й по батькові керівників юридичної особи;

– *дозволи на проведення робіт, чи експлуатацію обладнання з підвищеною небезпекою.* За їх наявності звертається увага на строк дії дозволу (він видається на 5 років), наявність позначки про його анулювання, відповідність назви юридичної особи, що виконувала роботи. У дозволі має бути чітко визначено перелік обладнання (наприклад, «кран мостовий, електричний, 1978 р. випуску, СРСР», що може використовувати підприємство) та обґрунтованість видачі дозволу з урахуванням чинного законодавства;

– *накази й розпорядження по підприємству:* про прийняття на роботу, про призначення відповідальної особи на проведення робіт з під-

вищеною небезпекою, про створення підрозділу з нагляду за дотриманням законодавства про охорону праці, про безоплатне забезпечення працівників засобами індивідуального захисту при виконанні робіт з підвищеною небезпекою). Установлюються фактичне призначення конкретних осіб і відповідність зазначених документів чинному законодавству, оскільки не у всіх випадках можливе покладення обов'язку дотримання правил безпеки на конкретну особу. Окрім того, треба дослідити накази, що стосуються осіб, які мають право на видачу нарядів-допусків для проведення робіт з підвищеною небезпекою;

– *посадові інструкції з охорони праці*. Слід звертати увагу на визначеність у посадових інструкціях конкретних повноважень щодо виконання робіт, на наявність указівок про безпосереднє підпорядкування працівників при виконанні робіт з підвищеною небезпекою;

– *договори й рахунки*, зокрема про проходження медичних оглядів працівників щодо можливості подальшої роботи, про проходження щорічного навчання й перевірки знань працівників у питаннях проведення робіт з підвищеною небезпекою. При цьому встановлюється, чи проходила відповідальна особа навчання відповідно до договору, чи проходив навчання потерпілий, визначається правомочність організації на надання зазначених послуг. Огляду підлягають договори й рахунки на придбання засобів індивідуального захисту, на надання послуг під час виконання зобов'язань, за яких стався нещасний випадок (досліджується предмет договору й питання покладення обов'язків з дотримання правил охорони праці при виконанні зазначених робіт);

– *документація щодо проведення атестації робочих місць*. Досліджується, чи мала місце атестація робочих місць працівників – потерпілих при виконанні робіт з підвищеною небезпекою, питання своєчасності її проведення, відповідності висновків атестації чинному законодавству;

– *висновок експертизи*, що надавався до Державної служби України з питань праці про відповідність рівня безпеки виконання робіт на підприємстві;

– *документи, що характеризують технологічний режим виконання відповідної роботи й технічний стан певних механізмів, установок, пристроїв, засобів індивідуального захисту*. До числа зазначених документів можна віднести акти приймання обладнання, машин, механізмів, технічний паспорт на машину, механізм та інше обладнання, журнал огляду та ремонту обладнання, акт випробування (перевірки) агрегату, установки і тому подібного, витяги з інструкцій про порядок роботи на механізмах, документи на випробування і видачу засобів індивідуально-

го захисту та деякі інші¹.

II. Документація, що була складена безпосередньо під час виконання робіт з підвищеною небезпекою:

– *наряд-допуск до виконання робіт*. Під час виконання робіт на території підприємства наряд-допуск повинен бути підписаний його посадовою особою². Наряд-допуск повинен бути складеним у двох примірниках (перший знаходиться в особи, яка видала наряд, другий – у відповідального керівника робіт);

– *журнали обліку нарядів-допусків*. Перевіряється відповідність і правильність заповнення у ньому граф, що містять:

- а) характеристику робіт;
- б) назву й адресу об'єкта їх виконання;
- в) номер наряду-допуску;
- г) дату його видачі;
- д) дату надання дозволу на виконання робіт за нарядом-допуском;
- е) прізвище, ім'я, по батькові й посаба особи, відповідальної за виконання робіт;
- є) прізвище, ім'я, по батькові, посада виконавця робіт;
- ж) підпис особи, відповідальної за отримання наряду-допуску;
- з) відмітку про закінчення робіт і закриття наряду-допуску.

III. Документація, складена після порушення правил безпеки:

– *акт проведення розслідування (спеціального розслідування) нещасного випадку, що стався (форма Н-5)*. Вивченню підлягають відомості про потерпілого, а саме: коли проходив навчання з питань охорони праці, інструктаж та перевірку знань з питань охорони праці, первинний та періодичний медичний огляд, а також відомості, що характеризують

¹ Перевірці підлягає: наявність указівок на несправності, які існували на момент виконання робіт, особи, що проводили огляд та прийом-передачу по зміні, особовий склад комісії по проведенню випробувань, умови та процедура перевірки механізмів проведення робіт, висновки щодо можливості їх використання, а також кількість і відповідність засобів індивідуального захисту, що були в розпорядженні підприємства.

² Перед початком робіт за нарядом-допуском керівник роботи зобов'язаний ознайомити працівників із заходами з безпечного виконання робіт і провести цільовий інструктаж (поставити свої підписи), відсутність підпису є грубим порушенням правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою. Окрім того, наряд-допуск видається на строк, необхідний для виконання запланованого обсягу робіт. У разі виникнення у процесі виконання робіт небезпечних або шкідливих виробничих чинників, не передбачених нарядом-допуском, роботи необхідно припинити, виданий наряд-допуск анулювати й поновити роботи тільки після отримання нового.

У наряді-допуску визначається й інша важлива інформація, на яку треба звертати увагу: які заходи безпеки було вжито, хто був призначений відповідальним керівником робіт, хто перевіряв робоче місце й умови праці та ін.

об'єкт, місце, де стався нещасний випадок, та обставини його виникнення. На особливу увагу заслуговує розділ 4 «Причини нещасного випадку» – де, як правило, вказуються організаційні, технічні чи інші причини нещасного випадку, що може бути покладено в основу висунення робочих версій;

– *акт про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом* (форма Н-1). У зазначеному документі міститься інформація про спосіб виконання робіт, а також вид порушення правил безпеки, що стало причиною нещасного випадку. Зазначається про вид машин та механізмів, які використовувалися при виконанні робіт з підвищеною небезпекою, та вказується перелік осіб, які допустили порушення вимог законодавства про охорону праці, а також свідки нещасного випадку;

– *картка професійного захворювання (отруєння)* (форма П-5). Вона має містити перелік шкідливих виробничих чинників, що спричинили професійне захворювання (отруєння) згідно з гігієнічною класифікацією, а також обставини виникнення професійного захворювання (отруєння);

– *журнал реєстрації осіб, що потерпіли від нещасних випадків на виробництві*. Огляд зазначеного документа проводиться з метою зіставлення відомостей наданих у інших документах щодо питань місця події та обставин і причин нещасного випадку;

– *висновок про аварію, катастрофу, пригоду (подію) на транспорті, що сталася* (форма Т-1). У ньому вказуються причини настання аварії, катастрофи, пригоди (події) на транспорті;

– *протокол огляду місця, де стався нещасний випадок*. Детальне ознайомлення із протоколом дозволяє відновити прогалини, що сформувалися при процесуальному огляді та більш детально звернути увагу на порушення, що здійснені при проведенні робіт з підвищеною небезпекою, особливо при огляді щодо наявності обладнання, устаткування, інструментів, пристосувань, їх технічний стан і відповідність вимогам нормативно-правових актів щодо безпечної експлуатації.

2.3.3. Особливості проведення допиту

На значну увагу заслуговує **допит свідків** порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою.

Групування свідків потрібно провадити таким чином:

– *працівники, які є очевидцями події* (працюючі на даній ділянці в іншу зміну; на сусідній ділянці, перебувають на території виробництва будівельних робіт у службових справах; брали участь у порятунку поте-

рпілого; які бачили потерпілого незадовго до події; працівники, які можуть що-небудь пояснити слідчому про дотримання правил безпеки, причини й умови, що сприяли порушенню правил безпеки; про особу потерпілого й підозрюваного, їхні відносини);

– *очевидці нещасного випадку (аварії)*, які не працюють в підприємстві, установі, організації;

– *особи, що проводили розслідування нещасного випадку* (технічного розслідування причин аварії) (посадові особи Державної служби України з питань праці та інші особи, що входили до складу комісії з розслідування; працівники, які залучалися до участі в розслідуванні нещасного випадку (у технічному розслідуванні причин аварії));

– *працівники бухгалтерії організації*, що здійснює роботи, яким відомо, як і на що витрачалися грошові кошти, призначені на забезпечення безпеки робіт.

При допиті очевидців події слід установити обставини щодо часу, місця й погодних умов, під час яких сталося порушення правил безпеки. Якщо допитувані працюють на підприємстві, необхідно з'ясувати питання щодо особливостей проведення таких робіт, стану й рівня забезпечення охорони праці на підприємстві загалом, а також деталей виконання робіт з підвищеною небезпекою (про машини, механізми й устаткування, що використовувалися, про засоби індивідуального захисту, які видавалися, та ін.).

Якщо очевидці події не пов'язані з підприємством, треба більше приділити уваги питанням, для з'ясування яких непотрібні спеціальні знання.

Особливу категорію свідків становлять особи, які здійснювали розслідування нещасного випадку.

Складність допиту цієї категорії осіб пов'язана з необхідністю актуалізації значного масиву інформації, отриманої при відомчому розслідуванні, з можливою протидією розслідуванню з боку посадових осіб підприємства, зокрема шляхом замовчування фактів, що стали відомі цій особі у процесі такого розслідування.

До предмета допиту цієї категорії осіб входять:

– подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення);

– винність у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета останнього;

– вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

– порядок проведення робіт з підвищеною небезпекою згідно з

чинним законодавством;

– норми спеціального законодавства, у тому числі ДСТУ та інші нормативні акти, що було порушено;

– загальний стан додержання правил безпеки на підприємстві.

В осіб, які брали участь у відомчому розслідуванні, додатково з'ясовують:

– час повідомлення Державної служби України з питань праці про порушення;

– через який проміжок часу проводився огляд місця події, що сталася;

– вчасність надання документів підприємством, що стосуються питань проходження навчання та перевірки знань, проходження медичного огляду, інструктажів;

– обґрунтованість і вмотивованість причин нещасного випадку в акті Н-1;

– підстави віднесення особи до категорії «Особи, які допустили порушення вимог законодавства про охорону праці» (п. 10 акта Н-1).

При допиті свідків (очевидців) події, які є працівниками підприємства, з'ясовуються такі питання:

- яким є загальний рівень дотримання правил безпеки на підприємстві;

- порядок видачі засобів індивідуального захисту для виконання робіт з підвищеною небезпекою;

- проходження працівниками навчання та перевірка спеціальних знань і їх порядок;

- стан потерпілого на момент виконання робіт, чи був він хворий або у стані алкогольного чи токсичного сп'яніння;

- характер відносин потерпілого із керівництвом та службовими особами, відповідальними за стан охорони праці на підприємстві.

У свідків-посадовців з'ясовують такі питання:

- які роботи проводились (характер, вид, предмет, час, місце й хто є контрагентом, якому надавалися послуги або виконувались роботи);

- основний вид діяльності підприємства та його досвід з виконання робіт з підвищеною небезпекою;

- чисельність працюючих на підприємстві, стан охорони праці на ньому, наявність спеціального підрозділу з охорони праці й відповідальних за це осіб;

- обізнаність зі спеціальними нормативами, що регулюють особливості виконання робіт з підвищеною небезпекою;

- особа, яка надала наказ чи розпорядження про проведення робіт з

підвищеною небезпекою;

- особа, відповідальна за проведення робіт з підвищеною небезпекою;
- машини, механізми й устаткування, за допомогою яких виконувались роботи, їх технічний стан і наявність дозволу на їх використання;
- коли проводилися навчання та інструктаж з техніки безпеки, хто його проводив (яка посадова особа або стороння організація).

При допиті зазначеної категорії осіб потрібно враховувати обізнаність службових осіб щодо деталей проведення робіт з підвищеною небезпекою, а також позиції керівництва підприємства стосовно обставин події та відповідальних працівників.

Для успішного розслідування порушень правил безпеки при виконанні робіт з підвищеною небезпекою важливим є **допит потерпілого**.

В силу особистої, службової або іншої зацікавленості у потерпілих формується різне, а іноді й діаметрально протилежне ставлення до події злочину, аніж у слідчого. Зокрема, потерпілі, як робітники підприємства, у багатьох випадках знали про порушення правил безпеки і свідомо допускали їх, погоджуючись на виконання роботи. Окрім того, можливими є випадки порушення правил безпеки при проведенні робіт з підвищеною небезпекою з боку самого потерпілого: зняття засобів індивідуального захисту, наприклад каски, невикористання страхувальних пристроїв при виконанні робіт на висоті тощо.

Якщо потерпілий є працівником підприємства і виконував роботи, у ході яких сталося порушення правил безпеки, основними питаннями, що з'ясовуються при його допиті, є такі:

- чи працює потерпілий на підприємстві, чи укладений з ним трудовий або цивільно-правовий договір;
- коли й на якому об'єкті виконувались роботи з підвищеною небезпекою;
- під час виконання саме якої роботи сталося порушення правил безпеки;
- на якому технологічному етапі відбулося порушення;
- чи відомо потерпілому про спосіб порушення правил безпеки;
- коли саме стало відомо про порушення правил безпеки;
- чому потерпілий, свідомо розуміючи можливість порушення правил безпеки, продовжував виконувати роботу з підвищеною небезпекою.

Залежно від виду виконуваних робіт питання можуть бути більш деталізовані й мати більш розгалужений характер, що вимагають конкретної відповіді:

- якими засобами індивідуального захисту органів дихання, зору і слуху користувався потерпілий;

- чи мав він спеціальний одяг, взуття тощо;
- на якій висоті здійснювались роботи з підвищеною небезпекою;
- погодні умови під час проведення роботи з підвищеною небезпекою;
- яка техніка застосовувалась ним при виконанні такої роботи;
- чи проходив потерпілий медичний огляд і щорічну перевірку знань з техніки безпеки, чи має він посвідчення, що надає право виконувати такі роботи;
- чи підписував потерпілий наряд-допуск на виконання робіт з підвищеною небезпекою;
- чи проводився з ним вступний інструктаж щодо правил з техніки безпеки;
- чи ознайомлений він з наказами й розпорядженнями по підприємству стосовно безпечного виконання робіт з підвищеною небезпекою й охорони праці;
- чи використовувались небезпечні хімічні речовини або інші хімічні сполуки при проведенні такої роботи.

Допит підозрюваного.

Окрім особливостей виконання робіт, на характер і зміст предмета допиту підозрюваного впливає вид негативних наслідків порушення правил безпеки.

Так, за наявності загиблих осіб або таких, які отримали тілесні ушкодження, однак не пов'язані з підприємством і фактичним виконанням робіт з підвищеною небезпекою, виникає потреба вирішення питань щодо:

- а) охорони території об'єктів підвищеної небезпеки;
- б) особи, відповідальної за недопущення сторонніх осіб;
- в) відсутності відповідальної особи на робочому місці;
- г) причини відповідного порушення тощо.

Тактика допиту, а передусім його предмет, видозмінюються також залежно від того, до якої категорії працівників належить допитуваний (в основному його посада).

Враховуючи результати узагальнення матеріалів судово-слідчої практики щодо підозрюваних, можемо поділити їх на 4 групи:

- керівник робіт, інженерно-технічний працівник, тобто працівники, що здійснюють організацію виробничого процесу, технічне, економічне й управлінське керівництво;
- суб'єкт підприємницької діяльності;
- службова особа підприємства, установи, організації;
- рядовий робітник.

Допит керівників, суб'єктів підприємницької діяльності і службових осіб ускладнюється можливістю перекручення відомостей у зв'язку з їх обізнаністю у спеціальній термінології, в особливостях проведення робіт з підвищеною небезпекою, а також високим рівнем інтелекту. Зазначене вимагає від слідчого більш детального ознайомлення з нормативною базою, що регулює порядок виконання робіт, поглибленого аналізу існуючого доказового матеріалу, а також складання розгалуженого плану допиту та альтернативних шляхів у разі виникнення непередбаченої ситуації під час допиту¹.

У перебігу допиту підозрюваного доцільно з'ясовувати такі питання:

- які саме роботи провадились;
- під час виконання саме яких робіт з підвищеною небезпекою сталося порушення;
- чи був присутній підозрюваний в період проведення таких робіт;
- хто із робітників, окрім потерпілого, був присутнім на місці виконання робіт;
- якими є причини порушення правил безпеки;
- які були вжиті заходи для недопущення цього правопорушення;
- які нормативні приписи були порушені під час виконання робіт з підвищеною небезпекою;
- якими локальними актами покладено обов'язок з дотримання правил безпеки на підозрюваного;
- чи був ознайомлений підозрюваний з наказами й розпорядженнями по охороні праці перед виконанням робіт з підвищеною небезпекою і чи проходив він навчання з питань охорони праці;
- який стаж роботи підозрюваного на посаді відповідального за дотримання правил безпеки, чи були до цього порушення і з чиеї вини;
- хто підписував наряд-допуск, а за наявності неправильного його заповнення – з чиеї вини це сталося;
- який порядок проведення робіт згідно з чинними нормативами;
- чи існують відповідні ліцензії й дозволи на виконання робіт з пі-

¹ При допиті у справах про злочинні порушення правил безпеки в будівництві потрібно брати до уваги, що вони, як правило, мають технічну освіту, добре знають особливості виробництва і виконання роботи, будівельні правила та інструкції з охорони праці та техніки безпеки, нерідко брали участь у комісії з розслідування нещасного випадку, добре обізнані про обставини і причини нещасного випадку, висновках комісії та державного інспектора праці, доказами, якими володіє слідчий. Крім того, в силу специфіки зазначених виробництв, слідчому складно правильно і повно зафіксувати важливі для виробництва обставини через недостатню поінформованість про предмет допиту і термінологічні особливості показань допитуваного.

двищеною небезпекою;

– яка техніка була задіяна при проведенні робіт, чи є дозволи на її використання;

– коли останній раз випробувалися техніка й устаткування, що використовувалися під час виконання робіт;

– чи передбачено безпечне зберігання, використання, маркування й утилізація небезпечних речовин, що використовувались;

– чи визначено й забезпечено відповідальність за безпечне утримання території, складування матеріалів;

– які існують причинно-наслідкові зв'язки між порушенням і негативними наслідками;

– які дії були здійснені після порушення правил безпеки;

– який характер взаємовідносин допитуваного з потерпілим.

Отже, специфіка виконання таких робіт вимагає від слідчого детальної підготовки до допиту, ознайомлення з нормативно-правовими актами щодо порядку виконання робіт, зі спеціальною термінологією, що суттєво збільшує ефективність провадження цієї слідчої (розшукової) дії.

2.3.4. Призначення судових експертиз

У кримінальних провадженнях призначаються такі експертизи:

Інженерно-технічна експертиза, яка включає такі види судових експертиз:

А. Безпеки життєдіяльності. Призначається з метою виявлення причинних залежностей і фактів щодо діяльності або бездіяльності робітників та посадових осіб у процесі нормального функціонування підприємства та при виникненні на ньому надзвичайної ситуації, недотримання трудової та виробничої дисциплін, невиконання вимог нормативно-правових актів з охорони праці та експлуатаційної документації, порушення технологічних процесів, технічного стану будинків, споруд, комунікацій, транспорту, приладів контролю, машин, механізмів, устаткування, інструментів й інших знарядь праці, а також засобів протипожежного колективного й індивідуального захисту.

Об'єктом цієї експертизи є: сліди-відображення у вигляді матеріальних і матеріалізованих джерел інформації, що містяться в матеріалах кримінального провадження щодо надзвичайної ситуації та досліджуються експертами (речові докази, фрагменти місця події, зразки, будинки, споруди, майданчики, комунікації, способи й засоби виробництва, системи керування, контролю та захисту, документи тощо).

Питання, що підлягають з'ясуванню під час проведення цієї експертизи:

- установлення причин та обставин, ступеня тяжкості матеріально технічних наслідків порушень правил безпеки;
- виявлення причин порушення технологічного процесу;
- визначення відповідності фактичних умов експлуатації машин, механізмів та обладнання вимогам нормативно-технічної документації, їх технічного стану і придатності для виконання конкретних технологічних і технічних операцій;
- з'ясування відповідності кваліфікації суб'єкта характеру виконуваних робіт; – встановлення недоліків організаційного й технічного характеру у виробничому процесі;
- визначення відповідності умов праці правилам техніки безпеки;
- виявлення обставин, що сприяли виробничому травмуванню;
- встановлення природних або інших явищ, які могли зумовити виникнення події (у тому числі людський фактор);
- встановлення відповідності поведінки осіб, причетних до події, вимогам законодавчих актів з охорони праці.

Б. Будівельно-технічна експертиза. Призначається для визначення технічного стану будівель, споруд та інженерних мереж, причин пошкоджень та руйнувань об'єктів та їх елементів; визначення відповідності розробленої проектно-технічної документації вимогам нормативно-правих актів у галузі будівництва; визначення відповідності виконаних будівельних робіт та побудованих об'єктів нерухомого майна (окремих елементів об'єктів нерухомого майна, конструкцій виробів та матеріалів) проектно-технічній документації та вимогам нормативно-правих актів.

На вирішення судово-технічної будівельної експертизи у провадженнях про порушення правил при виконанні будівельних робіт, що не спричинили нещасних випадків з людьми, але пов'язані з настанням інших тяжких наслідків, ставляться такі запитання:

- чи є належним чином затверджений проект будівельних робіт та інша необхідна проектно-кошторисна документація;
- чи своєчасно вона складена та затверджена; якщо ні, то чи не відбулося це на якості робіт, що спричинило тяжкі наслідки;
- чи правильно складено проект будівельних робіт; якщо ні, то які допущено помилки й чим вони викликані;
- чи відповідала проекту будівельних робіт та іншим висунутим вимогам якість будівельних робіт і будівельних матеріалів; якщо не відповідало, то чи вплинули допущені відступи на причину розслідуваної

події і яким чином.

Питання, які ставляться на вирішення будівельно-технічної експертизи у порушеннях про порушення правил безпеки, що призвели до нещасних випадків з людьми, є значно різноманітнішими і можуть включати такий перелік питань:

– чи дотримано умови допуску до роботи потерпілого та інших осіб, причетних до нещасного випадку, зокрема, чи пройшли вони необхідне навчання й інструктажі;

– чи відповідали належним вимогам організація навчання працівника, рівень знань будівельних правил, правил експлуатації будівельних механізмів та інших правил, необхідних для допуску до виконуваної роботи.

Ще можуть виникнути питання:

– чи відповідають вимогам якості навчання, інструктажі, атестація, іспити;

– чи були забезпечені потерпілі відповідно до вимог спеціальним одягом, взуттям, запобіжними пасками та іншими індивідуальними захисними засобами, чи правильно вони використовувалися;

– чи відповідали вимогам інші умови праці (освітлення, вентиляція, температура тощо);

– чи відповідали вимогам огороження небезпечних місць попереджувальні знаки;

– чи передбачає проект виконання робіт заходи, спрямовані на забезпечення безпеки осіб, зайнятих на будівництві; чи відповідали ці заходи необхідним вимогам;

– чи відповідав порядок виконання робіт, за яких стався нещасний випадок, вимогам проекту організації робіт та інструкцій.

В. Пожежно-технічна. Вирішує питання:

– визначення причин, умов та процесів виникнення пожежі;

– визначення часу та шляхів розповсюдження пожежі;

– встановлення обставин виникнення та розповсюдження пожежі;

– відповідності технічного стану об'єкта протипожежним нормам.

Г. Гірничотехнічна. Предметом гірничотехнічної експертизи є фактичні дані (обставини провадження), що встановлюються в процесі вивчення матеріалів кримінального провадження на підставі спеціальних пізнань у гірничій справі і включають сукупність відомостей про технічний стан устаткування, інструментів, комунікацій, гірничих виробок, провітрювання, пило газового режиму, протиаварійного захисту, інших знарядь праці і засобів виробництва, що забезпечують функціо-

нування гірничого .

Типовими питаннями, що можуть бути вирішені в результаті проведення гірничо-технічної експертизи, є:

- верифікація виду техногенної аварії на гірничому підприємстві;
- її причин і обставин, а також ступеня тяжкості матеріально-технічних і екологічних наслідків;
- виявлення конкретних технічних причин порушення технологічного гірничого процесу;
- встановлення відповідності фактичних умов експлуатації гірничих машин, механізмів, обладнання, інструментів вимогам нормативно-технічної документації, їх технічному стану і придатності до виконання конкретних операцій;
- виявлення дефектів гірничих машин, обладнання, механізмів, а також технічних причин і часу їх виникнення;
- встановлення відповідності кваліфікації суб'єкта технологічного процесу характеру робіт, що ним виконувались;
- об'єктивна можливість виконання дій у заданих гірничо-геологічних та гірничотехнічних умовах;
- виявлення недоліків організаційно-технічного характеру у виробничому процесі гірничого підприємства;
- відповідність умов роботи на гірничому підприємстві і на конкретному робочому місці положенням нормативів щодо охорони праці і техніки безпеки;
- встановлення обставин, що сприяли виникненню професійного захворювання, виробничому травматизму або аварії на підприємстві;
- встановлення послідовності явищ, що призвели до надзвичайної ситуації;
- встановлення якості застосованих матеріалів, інструментів та їх безпечності стосовно ведення конкретного виду гірничих робіт;
- встановлення природних або гірничо-геологічних явищ, що могли зумовити виникнення події, а також того, чи відіграв будь-яку роль людський фактор у її виникненні.

Д. Електротехнічна. Призначається з метою дослідження роботи електромережі та електрообладнання, причин виникнення в них аварійних режимів.

Також призначаються такі експертизи:

Судово-медична експертиза – призначається у випадках нанесен-

ня тілесних ушкоджень або настання смерті¹. Головним завданням судово-медичної експертизи виробничого травматизму є встановлення технічної (матеріальної) причини травми на основі характеру та особливостей ушкоджень.

У перебігу судово-медичного дослідження традиційно ставляться питання:

- які є тілесні ушкодження їх кількість та локалізація;
- коли настала смерть;
- коли були заподіяні тілесні ушкодження, що спричинили смерть;
- чи перебував потерпілий перед отриманням тілесних ушкоджень у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння;
- яка причина смерті;
- який механізм заподіяння тілесних ушкоджень, що спричинили смерть;
- чи могли бути заподіяні тілесні ушкодження за обставин, зазначених у постанові про призначення експертизи;
- давність настання смерті;
- прижиттєво або посмертно заподіяні ушкодження;
- чи міг потерпілий після отримання тілесних ушкоджень вчиняти будь-які дії;
- чим були заподіяні тілесні ушкодження, що спричинили смерть;
- якщо на трупі виявлено кілька ушкоджень, то яка послідовність їх заподіяння;
- яка група крові потерпілого;
- яка була поза потерпілого в момент смерті і чи була вона змінена після смерті;
- яка кількість і сила ударів, впливів, якими заподіяно ушкодження;
- яким знаряддям були заподіяні ушкодження;
- чи були в потерпілого: хвороба або фізичні вади, що перешко-

¹Для тілесних ушкоджень, нанесених у виробничій обстановці, характерною ознакою є особлива тяжкість останніх, оскільки сила, що діє в таких випадках, зазвичай суттєво перевищує силу людини. Характер таких ушкоджень частинами машин буває різний і залежить від конструктивних особливостей машин і механізму травми. Частіше за все мають місце удари частинами машин, деталями, що відлітають, а також потрапляння у механізми, які обертаються, вплив внутрішньовиробничих транспортних засобів, падіння з висоти та ін.

Значні ускладнення розслідування нещасних випадків на деяких виробництвах спонукають слідчих з'ясувати за допомогою експертизи складні питання щодо механізму травми, часу настання смерті, знаряддя, яким спричинено ушкодження, позу, в якій перебував потерпілий тощо. При цьому слідчий має усвідомлювати, що для правильного судово-медичного діагностування випадків виробничого травматизму суттєве значення мають результати огляду місця події за участю судово-медичного експерта, який, на жаль, на сьогодні не залучається до проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

джають допуску його до роботи, при виконанні якої він загинув.

У свою чергу, з метою встановлення обставин нанесення тілесних ушкоджень експертові необхідно ставити такі запитання:

- який характер та локалізація ушкоджень, заподіяних потерпілому;
- у результаті якого виду травматичної дії (предмета) могли бути спричинені виявлені ушкодження;
- які характеристики мав травмуючий чинник (предмет);
- який безпосередній механізм (механізми) заподіяння ушкоджень;
- яка давність заподіяння ушкоджень;
- який ступінь тяжкості заподіяних потерпілому тілесних ушкоджень;
- чи могли заподіяні ушкодження утворитись за обставин, викладених у постанові про призначення експертизи.

Почеркознавча і авторознавча експертиза. Призначається для ідентифікації виконавця рукописного тексту, цифрових записів та підпису. Застосовується для вирішення неідентифікаційних завдань – встановлення факту виконання рукопису в незвичайних умовах або незвичайному стані виконавця, навмисне зміненим почерком із підробкою (імітацією) почерку іншої особи, визначення статі виконавця, а також належності його до певної вікової групи.

Технічна експертиза документів. Результати зазначеної експертизи дають змогу встановити факти і способи внесення змін до журналів, наказів, розпоряджень та інших внутрішніх документів підприємства, в яких відображено інформацію про заходи з охорони праці, а також виявити їх первинний зміст.

Коло питань, що вирішуються судово-технічною експертизою документів, достатньо широке й багатоаспектне:

- встановлення типу, системи, марки, моделі друкуючого пристрою;
- встановлення способу виготовлення документа (й зокрема його складових і реквізитів), обладнання, речей та матеріалів, які для цього використовувалися;
- встановлення факту втручання в первісний зміст документа, способів і речовин, які для цього використовувалися;
- виявлення наявності та змісту первісних записів, які містились у документі до втручання;
- виявлення та відновлення змісту, непомітних і слабо помітних записів або інших позначок у пошкоджених документах (розірваних, за-

литих, закреслених, обпалених, обвуглених, спопелілих та ін.);

- ідентифікація приладів і приладдя, що використовувалося для виготовлення документа: а) друкарських форм деяких літер, друкарських машин, принтерів і копіювально-розмножувальних апаратів, печаток, штампів та факсиміле за їхніми відбитками; б) приладів для письма (кулькових, перових ручок тощо) за мікротрасами штрихів;

- дослідження матеріалів, які використовувалися при виготовленні документа (папір, фарба, клей, чорнила та ін.);

- встановлення часу виготовлення документа, певних його реквізитів, послідовності нанесення штрихів, печаток, підписів тощо.

Об'єктом судово-технічної експертизи документів при розслідуванні порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою є:

- статут і колективний договір підприємства;

- накази та розпорядження щодо створення організаційного підрозділу з питань охорони праці та проведення профілактичних заходів з охорони праці;

- накази про прийняття на роботу працівників та покладення обов'язків з дотримання правил безпеки;

- посадові інструкції, положення та інструкції з техніки безпеки;

- акти про проведення атестації робочих місць;

- договори та первинна документація щодо проведення навчання і щорічної перевірки знань з питань охорони праці;

- розпорядження щодо проведення інструментального контролю машин та журнали обліку технічного стану і техніки безпеки машин; наряди-допуски на виконання робіт (у тому числі передбачені спеціальними нормативно-правовими актами);

- журнали обліку ввідного інструктажу по техніці безпеки і охорони праці працівників; документація, що містить відомості про видачу засобів індивідуального захисту;

- транспортні листи щодо перевезення захисних огорож з певного місця з метою їх встановлення, тощо.

Отже, можливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів проти безпеки виробництва є вельми широкими, а правильність та ефективність такого використання залежить від обізнаності слідчого про підстави та умови цієї діяльності, досягнення та рівень сучасного експертного знання.

Використані джерела

1. Борисов В.І., Крайник Г.С. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: моногр. Х.: Юрайт, 2012. 296 с.
2. Борисов В.І., Пащенко О.О. Злочини проти безпеки виробництва: поняття та види. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: моногр. / Акад. прав. наук України, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х.: Вид. СПД ФОП Вапнярчук Н.М., 2006. 224 с.
3. Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. Х., 2000. 336 с.; Волобуєв А.Ф. Криміналістика: навч. посіб. К.: КНТ, 2011. 504 с.
4. Грибан В.Г., Негодченко О.В. Охорона праці в органах внутрішніх справ: підручник для студ. вищ. навч. закл. К.: Центр учбової літератури, 2009. 336 с.
5. Державні будівельні норми України. Охорона праці і промислова безпека у будівництві. А.3.2-2-2009: офіц. вид. К: ДП «Укрархбудінформ». 2012. 116 с.
6. Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві: пост. КМУ від 30.11.2011 № 1232 // Офіц. вісник України. 2011. № 94. Ст. 64.
7. Експертизи у судочинстві України: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка та І.В. Гори; Акад. адвокат. України. К.: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.
8. Єдиний звіт Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення за січень-березень 2015 р.: Розділ 4 та Розділ 6 Єдиного звіту ГПУ. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=1121libid=100820&c.
9. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: моногр. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т вивч. пробл. злочинності. Х.: Апостіль, 2012. 304 с.
10. Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ. К.: ДП «Друкарня МВД України», 2002. 544 с.
11. Інструкція з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, затверджена наказом МВС України від 22 жовтня 2012 року № 940. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0054-13>.
12. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України, затверджена наказом МВС України від 09.08.2012 № 686. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/770-12>.
13. Наказ МВС України № 700 від 14.08.2012 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень». URL:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS391.html.

14. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затверджена наказом МВС України № 700 від 14.08.2012. URL: <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.

15. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затверджена наказом МВС України № 700 від 14.08.2012. URL: <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.

16. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология: моногр. Харьков: Изд-во СПД ФЛ Вапнярчук Н.Н., 2006. 176 с.

17. Крайник Г.С. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Крайник Григорій Сергійович. Х., 2011. 187 с.

18. Кривченко Ю.О. Теоретичний базис судової інженерно технічної експертизи в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності / Ю.О. Кривченко, Л.Г. Бордюгов, І.М. Марченко // Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. праць. 2012. Вип. 12. С. 332-339.

19. Криміналістика: підруч. [5-те вид., перероб. і доп.] / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. К.: Ін Юре, 2016. 640 с.

20. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 // Відом. Верхов. Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

21. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. коментар. Вид. 4-те, доп. / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 1208 с.

22. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4654-VI // Офіц. вісн. України. 2012. № 37. Ст. 1370.

23. Кучерков И.А. Расследование преступных нарушений правил безопасности в строительстве: науч.-практ. пособ. / И.А. Кучерков, В.Н. Махов. М.: Юрлитинформ, 2005. 152 с.

24. Кучерков И.А. Расследование преступных нарушений правил безопасности при проведении строительных работ : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Кучерков Иван Александрович. М., 2003. 230 с.

25. Настільна книга слідчого: науково-практичне видання для слідчих і дізнавачів [2-ге вид., перероб. і доп.] / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. К.: Вид. дім «Ін Юре», 2007. 728 с.

26. Перелік робіт з підвищеною небезпекою (НПАОП 0.00-4.12-2005): наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15 // Офіц. вісн. України. 2005. № 8. Ст. 455.

27. Правила охорони праці під час виконання робіт на висоті: наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого

нагляду від 27.03.2007 № 62 // Офіц. вісн. України. 2007. № 42. Ст. 1689.

28. Правила безпеки під час поведження з вибуховими матеріалами промислового призначення, затверджені наказом Міністерства енергетики та вугільної промисловості України 12 червня 2013 р. № 355. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-pravil-bezpeki-pid-chas-povodzhennja.html>.

29. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень : наказ МОЗ України від 17.01.1995 № 6. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95>; Про затвердження Інструкції з охорони праці під час виконання робіт на висоті з використанням спеціальних страховальних засобів: наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці № 190 від 09.10.2003 // Офіц. вісн. України. 2003. № 44. Ст. 2334.

30. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Мін-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // Офіц. вісн. України. 1998. № 46. С. 172.

31. Про затвердження Положення про організацію та здійснення державного гірничого нагляду, державного нагляду (контролю) у сфері промислової безпеки та охорони праці в системі Держгірпромнагляду України та уніфікованої форми Акта перевірки суб'єкта господарювання (виробничого об'єкта): наказ МНС України від 11.08.2011 № 826 // Офіц. вісник України. 2012. № 3. Ст. 60.

32. Про затвердження Порядку видачі дозволів на виконання робіт з підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки: пост. КМУ від 26.10.2011 № 1107 // Офіц. вісник України. 2011. № 84. Ст. 3077.

33. Про затвердження Правил безпеки під час поведження з вибуховими матеріалами промислового призначення: наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 12.06.2013 № 355 // Офіц. вісн. України. 2013. № 59. Ст. 2119.

34. Про затвердження Правил безпеки у вугільних шахтах: наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 22.03.2010 № 62 // Офіц. вісн. України. 2010. № 48. Ст. 1599.

35. Про затвердження Правил будови і безпечної експлуатації вантажопідіймальних кранів: наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду 18.06.2007 № 132 // Офіц. вісн. України. 2007. № 50, № 64. Ст. 2055.

36. Про затвердження Правил охорони праці під час виконання робіт на висоті: наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 27.03.2007 № 62 // Офіц. вісн. України. 2007. № 42. Ст. 1689.

37. Про обов'язковий примірник документів : Закон України від 09.04.1999 № 595-X // Відом. Верхов. Ради України. 1999. № 23-24. Ст. 199; Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII //

Відом. Верхов. Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.

38. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. 1992. № 49. Ст. 668.

39. Про положення про Державну санітарно-епідеміологічну службу України: Указ Президента України від 06.04.2011 № 400/2011 // Офіц. вісн. Президента України. 2011. № 10. Ст. 553.

40. Про положення про Державну службу України з питань праці: постанова КМУ від 11.02.2015 № 96 // Офіц. вісн. України. 2015. № 21. Ст. 584.

41. Положення про порядок забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту, затверджені наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 24 березня 2008 року № 53. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0446-08>.

42. Про положення про розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на підприємствах, в установах і організаціях: Постанова КМУ від 10.08.1993 № 623. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/623-93-п>.

43. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва: пост. Пленуму Верхов. Суду України № 7 від 12.06.2009 // Вісн. Верхов. Суду України. 2009. № 8. С. 15.

44. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. 1994. № 28. Ст. 232.

45. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладенні): підруч. К.: Кондор, 2006. 588 с.

46. Спасенко К.О. Особливості відкриття кримінального провадження щодо порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. праць. Вип. 14. Х.: Право, 2014. С. 128-134.

47. Спасенко К. О. Методика розслідування порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Харків, 2016. 190 с.

48. Судова експертиза з питань охорони праці. Гірничотехнічна експертиза. Глумачний словник основних термінів / уклад. Кир'янов Ю.А., Дружинін Г.М., Крупка А.А. та ін. Донецьк: ДНДІСЕ, 2001. 196 с.

49. Таран О.В. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. К., 2013. 34 с.

50. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.

51. Щур Б.В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Щур Богдан Володимирович. Х., 2011. 407 с.

52. Яремчук В.О. Залучення спеціаліста до проведення слідчих дій (організація і тактика): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Яремчук Вікторія Олегівна. Х., 2014. 249 с.

Авторський колектив:

Федченко В.М. – к.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Павлова Н.В. – к.ю.н., старший викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Єфімов М.М. – к.ю.н., доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Бабанін С.В. – к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Бідняк Г.С. – старший викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Шевченко Т.В. – старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Навчальне видання

ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ
ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ
З ПІДВИЩЕННОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ
(ст. 272 КК України)

Колектив авторів

Серія: «БІБЛІОТЕКА ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ»

Редактор, оригінал-макет – А.В. Самотуда
Редактор *Verigo H.YU.*

Підп. до друку 15.03.2017. Формат 60x84/16. Друк цифровий. Папір офісний.
Гарнітура Times. Ум.-друк. арк. 4,25. Обл.-вид. арк. 4,50. Наклад 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, тел. (056) 370-96-59
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДП № 164-р від 07.08.20